

פ ר ק י ג

מ שי מות פ א ר ט י ז א נ יות

מ י ב צ ע ים ק ר ב י ים

אחד האמצעים שנקטו הגרמנים נגד הפארטיזאנים²³⁷ היה הקמת רשת של חילות-מצב (גארניזונים) במקומות אסטרטגיים, רובם בלב הסביבה הפארטיזאנית. חיל מצב כזה היה מורכב מגרעין של צוות אנשי צבא מאומנים בלחימה נגד פארטיזאנים (Jagdkommando – יחידות צייד) ומחיל-עזר של משתפי פעולה מקרב האוכלוסיה המקומית. תפקידם היה לבלום את פעילות הפארטיזאנים בסביבה ולהחיש עזרה לכפרים ולמקומות שהותקפו ע"י פארטיזאנים. הם שימשו בסיסים למשלחות עונשין ולאיימון סוכנים מבין האוכלוסיה המקומית, כדי להחדירם למחנות הפארטיזאנים, ומקלט לכל אותם משתפי הפעולה, שחששו מפני נקמת הפארטיזאנים, וכדומה.

כמה חילות-מצב כאלה החזיקו הגרמנים גם ביערות רודניקי, ובמיוחד בכפר וצ'רישקיס, שעמד כעצם בגרון בתחום "שטח-המחיה" של הגדודים הקוברים נאיים, כ-10 ק"מ מן הבסיס, והיה איום מתמיד עליהם.

בפברואר 1944 נודע על תנועה מוגברת של גרמנים בכפר ז'אגארינה, הסמוך לבסיס הגדודים הקובנאיים בתוך קילומטרים אחדים. כוח קטן של פארטיזאנים בפיקוד בוריס ליסאוסקאס הצליח להפתיע את הגרמנים, שהחלו להתבסס בכפר זה, ולהרתיעם מהמקום. באותו זמן בוצעו פעולות חבלה בקסרקטין (בית הספר של הכפר), שבו חנה הכוח הגרמני. מגדל המים נשרף ותחנת הרכבת ר-2 קטרים שחננו בו פוצצו. מסילת הברזל עצמה פורקה לאורך קילור מטרים רבים²³⁸.

בוצ'רישקיס פעלו כמה מנסרות, והיו בו מחסנים לריכוז תוצרת העצים של הסביבה ומפעלים להכנת צריפים עבור הצבא הגרמני. כן שימש הכפר צומת דרכים חשובה (מסילת-ברזל צרה וכביש וילנא-גרודנא עברו בו). הוקמה שם מערכת ביצורים ומוצבים, שחלשו על הסביבה הקרובה. גדרות תייל, שוחות ושאר מיתקנים מנעו כל גישה למשלט זה. החיל שחנה פה היה מורכב מסגל פיקוד גרמני, כמה פלוגות ליטאים וכן 25 שבויים רוסיים, שאומנו

237. על אמצעי הנגד שהפעילו הגרמנים באורח שיטתי ורחב-היקף בשטחים הכבושים של בריה"מ, ראה דיקסון, פרקים 6, 7; וירשוליס, עמ' 163; הכיבוש ההיסטורי וכר, עמ' 302.

238. עדות ישראל יואלס, עמ' 8, והשווה פק"ג, עמ' 135.

פרק יג: משימות פארטיזאניות

כאן בבית הספר המיוחד לריגול אנטי־פארטיזאני. במקום זה שהו גם סוכנים ומשתפי פעולה מבין האוכלוסיה המקומית בין פעולה לפעולה, כדי לקבל הנחיות וציוד ולדווח על פעולתם²³⁹.

כל עוד היו שלושת הגדודים דלים בכוח אדם ובנשק היו עוקפים מכשול זה בלכתם למשימות חבלה ורכש, וגמנעו מלהיכנס לתחומם. אך לאחר שגדלו על ידי הקבוצות שהגיעו מגיטו קובנא — מצד אחד לא הספיק להם המרחב המצומצם שפעלו בו עד כה, ומצד שני נתחזקו במידה כזו²⁴⁰ שכבר יכלו להתמודד עם המיטרד הזה ולחסלו כליל. והיה הכרח בכך, לפי שהיה חשש, שהגרמנים ישתמשו במקום זה כבסיס לפעולות נגד הפארטיזאנים וגם למצוד כללי עליהם.

ואמנם החליט המטה להתקיף את וצ'ורישקיס, ומייד הוחל בתכנון ובהכנות קפדניות. נשלחו סיירים לסקור את המוצבים מקרוב ולחקור את אנשי הסביבה. כלי הנשק שופצו ונבדקו בקפדנות. פקודת ההתראה ניתנה ב־9 באפריל 1944 ללוחמי שלושת הגדודים שהיו בבסיס באותה שעה (כ־180 איש). פיקוד המיבצע הוטל על מפקד גדוד "קדימה", הקאפיטאן צייקא.

טור רגלי, בעל עוצמת אש של כ־100 רובים מכל הסוגים, 50 תת־מקלעים, 12 מקלעים, רובה אנטי־טאנקי ומרגמה קלה, עזב את הבסיס כשעה לפני חצות (היה זה ליל ראשון של פסח), ובראשו כיתת הסיירים, שנעזרו ברוסי צעיר, פֶטוּשקוֹב, שבוי לשעבר, שהכיר על בוריו את שטח היעד²⁴¹.

כשהגיעו קרוב ליעד נערכו בחורשה סמוכה, והכוח נתפצל לשלושה ראשים²⁴²: על הכוח הפורץ, בפיקודו של סרן מישקא טרושיץ, הוטלה השמדת שני האובייקטים המרכזיים במשלט — בית הקצינים הגרמנים של ה־פֶּוֹרְשֶׁץ־קוֹמָאנְדוֹ (שומרי הגבולות), בעל שתי קומות שעמד על גבעה במרכז המחנה, בעל תריסים ירוקים, וכן את בניין המשמר ומספר צריפים ובניינים יותר קטנים, ששימשו בין השאר כמקום מושבו של מנהל היערות שבסביבה ובית ספר לריגול אנטי־פארטיזאני.

מתלקת חבלה, בפיקודו של מיכאיל שצ'יפקוב, עליה הוטל להרוס באופן יסודי את מיתקני האויב: מסילת הברזל הצרה, קשר הטלפון והאלחוט, בית החרושת לזפת, הצריפים ומחסני הציוד שבמחנה.

239. לפי ידיעות שהגיעו למודיעין הגדודי קיבל הנחיותיו ממקור זה גם הסוכן יורגלויץ הנזכר למעלה.

240. בינתיים נתקבלו גם משלוחי נשק מוצנחים.

241. פטושקוב נשבה בסוף מארס 1944 בידי הלוחמים יענקל בירגר ודוב לוויין בדרכם ל"משמר הסודי", כשהוא לבוש מדים גרמניים ומזוין ברובה. הוא נתקבל לגדוד "מוות־לכובשים". לאחר המלחמה נתברר שסיים את בית הספר הגרמני לריגול שבוצ'ורישקיס, ומכל מיני סיבות ערק משם. בית דין צבאי סובייטי מצא אותו אשם בבגידה, ודן אותו למוות.

242. השוה ערות י' יואלס, עמ' 8, וכן פ' ק"ג, עמ' 148.

חלק רביעי: לחימה ונקם

יחידת חסימה בפיקודו של סגן סריוז'א צריכה היתה להתפרס בירכתי הכביש המוליך ליאשונאי, ממנו צפויה היתה החשת תגבורת לאויב הנצור²⁴³. על קרב זה מספר בעדותו מיכאל פאסטרנאק, לשעבר מדריך צבאי באיכ"ל בגיטו קובנא²⁴⁴:

... בפעולה זו הייתי בתפקיד מקלען מספר אחד; מספר שניים היה זאמקה ברנר. כשאר הלוחמים של הכוח הפורץ שכבתי לפני ההתקפה סמוך לגדר התיל של הגארניזון, מול הבית הגדול בעל שתי הקומות ובעל התריסים הירוקים²⁴⁵. התוכנית היתה "להוריד" ב"רובה-ללא-קול" את הזקיף ששמר לפני הבית²⁴⁶. הזקיף הרגיש בתכונה ולא הספקנו להפתיע את הגרמנים. הוא ירה והעיר ע"י כך את הגרמנים, והם החלו להמטיר עלינו אש מקלעים צפופה דרך חלונות הבית הגדול, שעמד על הגבעה. אז נתן מישקא טרושין, מפקד הכוח הפורץ, פקודה לפרוץ את הגדר ולהסתער בהתקפת מצח על הבית... התקדמתי כאחריים עם המקלע דרך הפרצה בגדר... הגעתי לפי הפקודה לצד שמאל של הבית הגדול, ושם תפסתי עמדה. בינתיים שותקה האש של הבית ע"י לוחמים אחרים... אותם הגרמנים שנשארו בחיים נמלטו לבוגקר ומשם המשיכו לירות עלינו ואנו ירינו עליהם²⁴⁷.

על כיבוש בית הקצינים מספר אחד הלוחמים²⁴⁸:

... התקרבו אל בית הקצינים מצד שמאל. לפני גדר התיל נעצרנו. התחלת ההתקפה הוטלה על מפקד אחר. עלינו היה לחכות ולהיכנס לקרב ברגע המכריע. כשהגענו אל גדר התיל ממש, במרחק של 30 מטר מהבית, שכבנו על האדמה והתחלנו לחתוך את התיל. לא ארכו הרגעים והקרב התלקח. היריות היו מימיננו. הבחננו באש מקלעים מחזית הבית. טרושין נתן פקודה להתקדם. פרצנו לחצר ותפסנו עמדות מצד שמאל, כ-15 מטר מהבניין. פתחנו ביריות. מחלונות הבית לא ענו לנו באש. אז פקד טרושין להסתער על הבניין.

התחלתי לרוץ. רצתי בעקבותיו של מפקדי הישיר, מישקא הגידם. הוא הטיל רימון בבית, אך הרימון לא התפוצץ. אז פקד עלי להטיל רימון שני. זרקתיו לתוך החלון. נשמעה התפוצצות. אולם מהבית לא באה כל ירייה. עתה נצטוונו לפרוץ פנימה.

243. לפי מקור אחר הוטל על כוח זה גם להתקיף את בניין המשמר (מ' גלבטרונק' יצחקי, י"ל ה"ג, 21, עמ' 140).

244. עדות מיכאל פאסטרנאק, עמ' 4.

245. זה היה בית הקצינים של ה"פורשוץ-קומאנדו" (משמר הגבולות).

246. תפקיד "הורדת" הזקיף הוטל על הצלף שפיזניקוב, בעל תואר "קלע-זורושילוב".

247. השוה גלבטרונק-יצחקי, שם; עדות ישראל יואלס, עמ' 8; פ"ק"ג, עמ' 148.

248. עדות צבי בראון, י"ל ה"ג, מס' 21, עמ' 138—139.

איציק מסקופ (אדומאס), מראשוני הצנחנים
הקומוניסטים בליטא. התנגש עם הגרמנים
במזרח-ליטא ועקבותיו לא נודעו.

גסיה גלזר (אלבינה), צנחנית, מקשרת בין
מחתרת הגיטו ומפקדת התנועה הפארטיזא-
נית הסובייטית בליטא. נפלה בהתנגשות עם
אנשי הגסטאפו בוילנא.

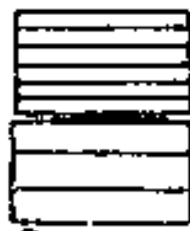
מיכאל מארקובסקי, צנחן. נפל בקרב.

שמאי (סלומקה) יעקובסון, צנחן-אלחוטאי.
נפל בהתנגשות עם הגרמנים במזרח-ליטא.

Geheim

Lettland (Latvijas Generalinė Sritis)

Amtsbezirke mit } in denen keine
Banditenrätigkeit } Konzentration mehr besteht
} deren Umwertung sich nicht
} mehr aktiv betätigen lassen

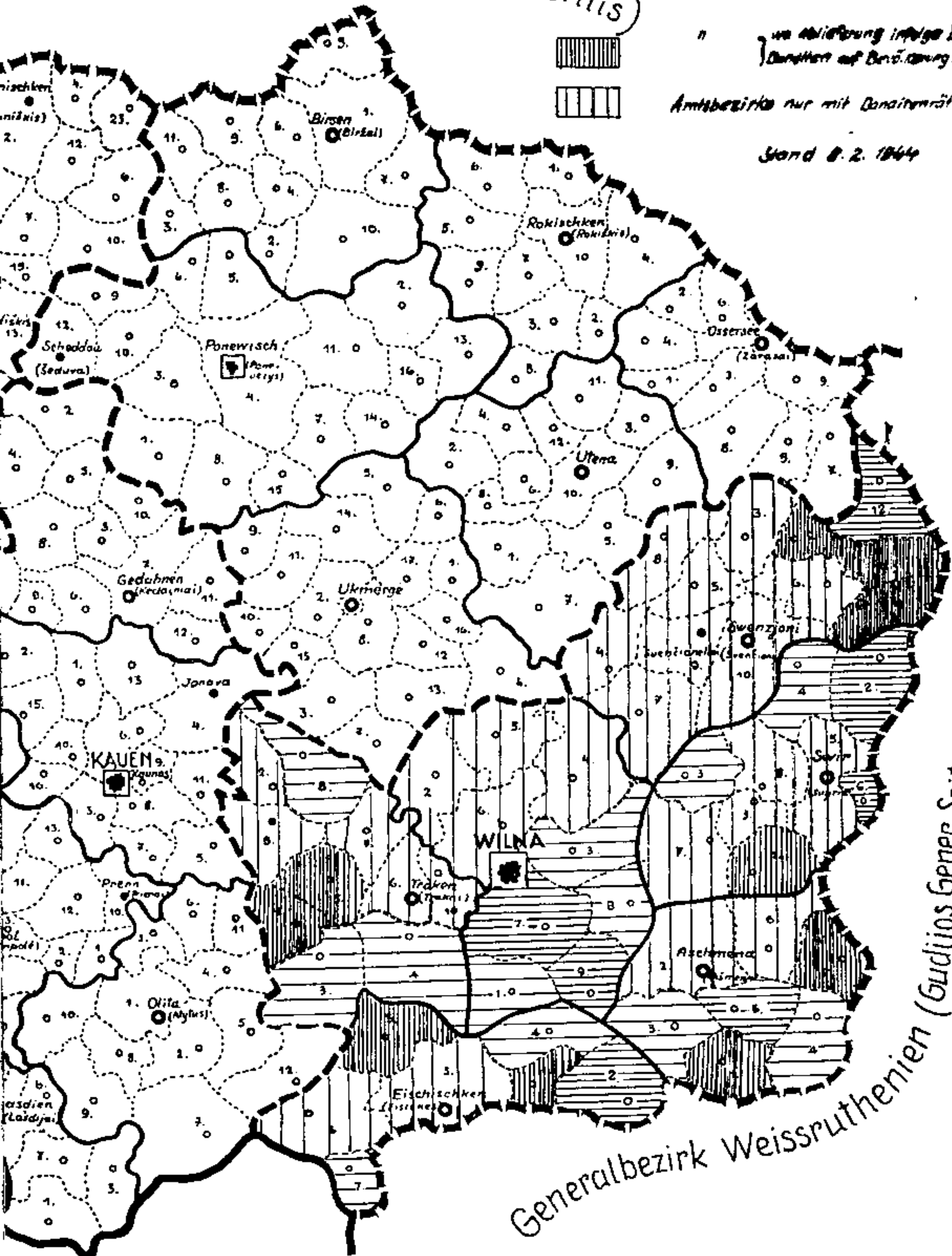

" } wo Konzentration infolge Druck der
} Banditen auf Bevölkerung zurückzuführen

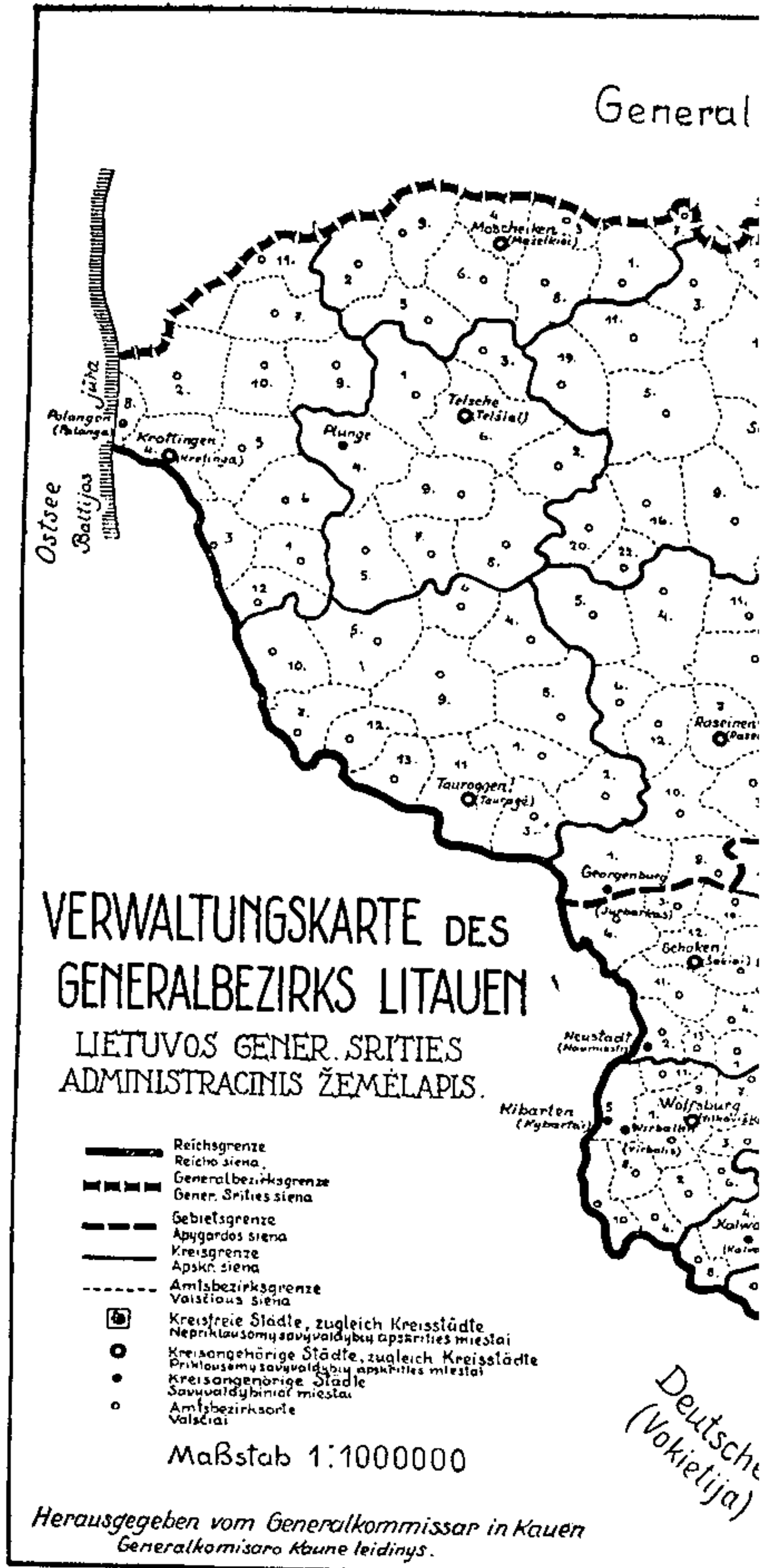
Amtsbezirke nur mit Banditenrätigkeit

Stand 8. 2. 1944

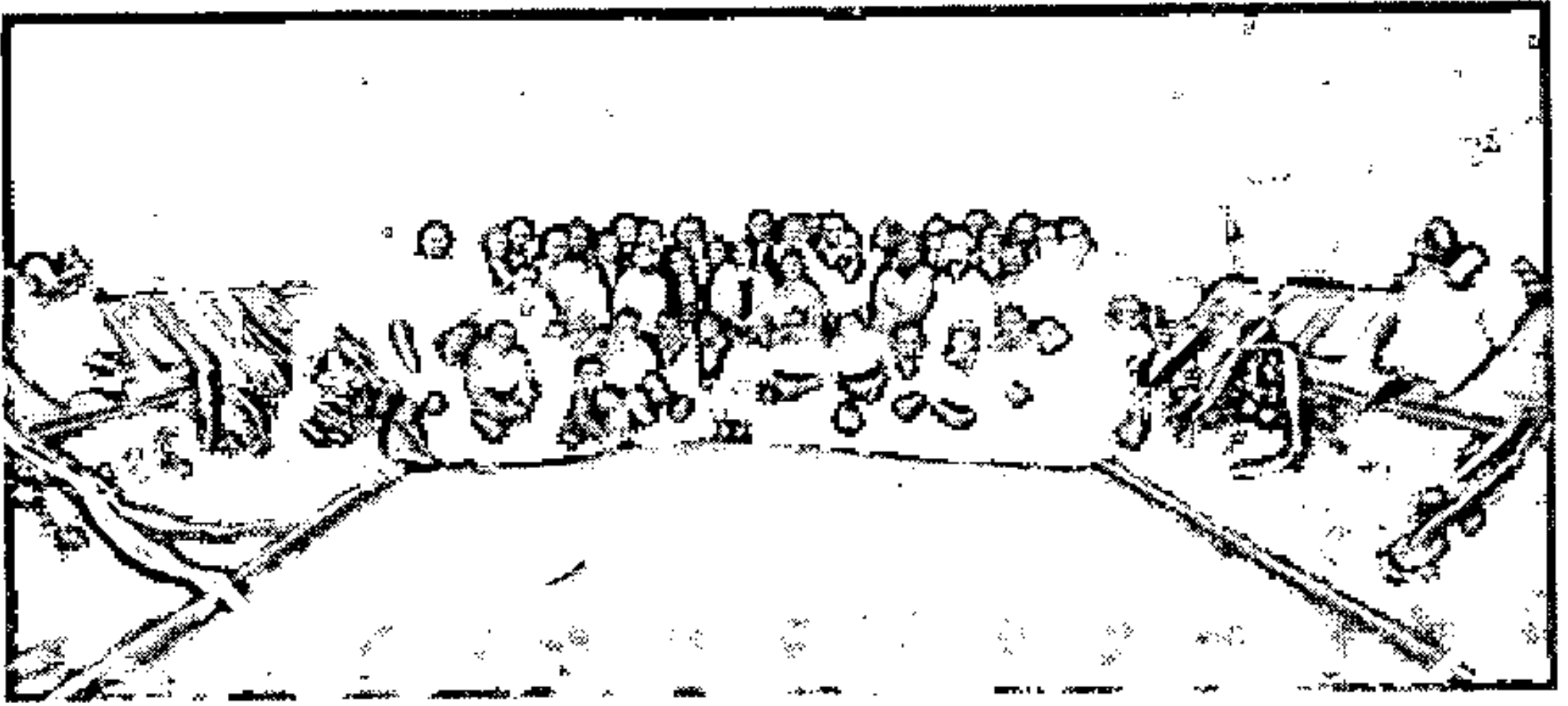

Generalbezirk Weissruthenien (Gudijos Gener. Sritis)

Reich

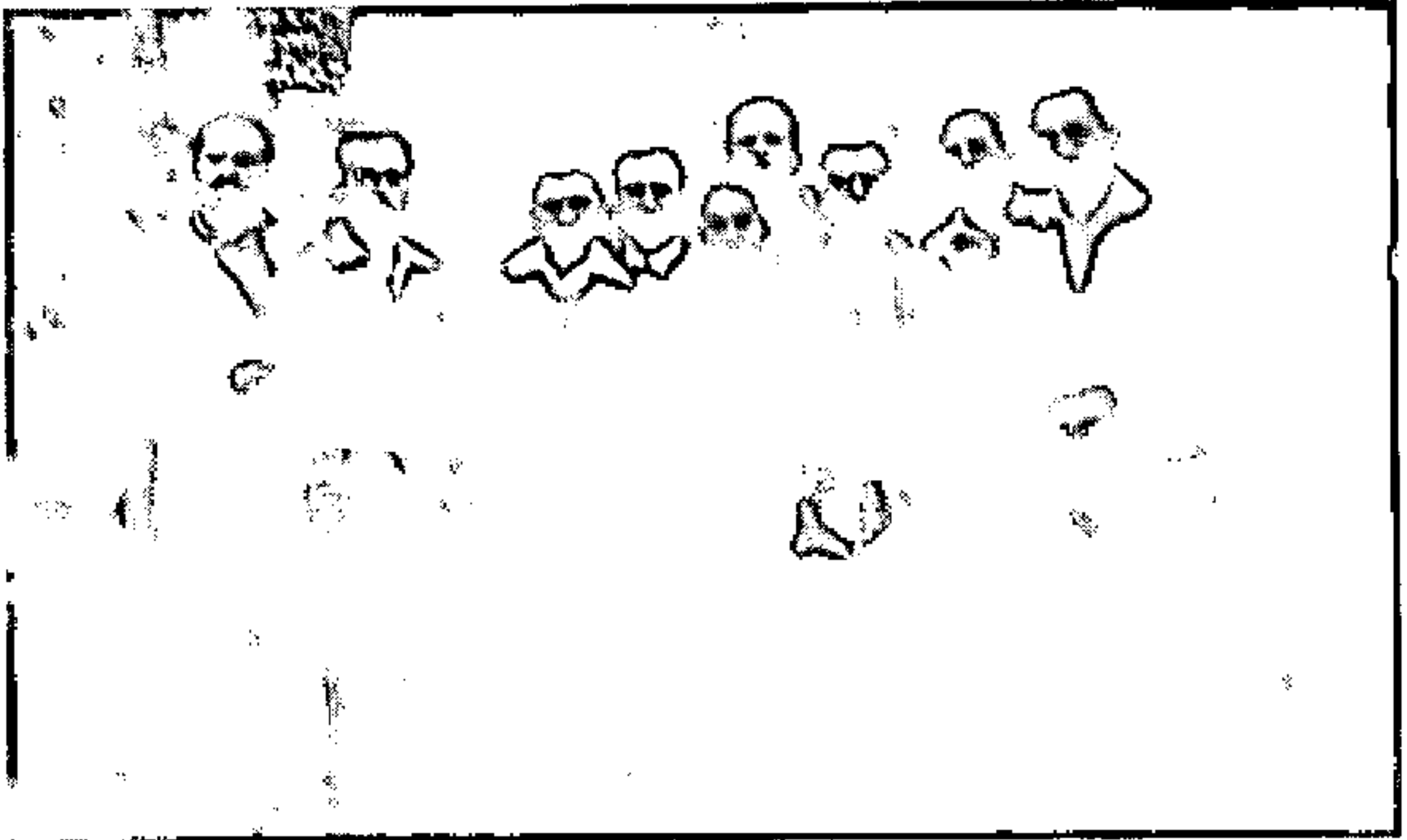

מפה גרמנית המתארת את מצב הפעילות הפארטיזאנית בדרום-מזרח ליתא בפברואר 1944 (ארכיון ייווא, מיקרופילם 17—18). הסבר: האיזורים שבהם כבר לא היה קיים באותו תאריך שלטון גרמני, כוסו בקווים אופקיים צפופים; אלה שבהם כבר היה המינהל הגרמני משותק — בקווים אופקיים מרוווחים; אלה שבהם ערער לחץ הפארטיזאנים את גביית מכסות החובה מן האוכלוסיה — בקווים אנכיים צפופים; ובקווים אנכיים מרווחים — איזורי פעילות פארטיזאנית גרידא. המפה הוכנה במשרדו של הקומיסאר הגרמני הכללי לליטא, בקובנא.

קבוצת פארטיזאנים יהודים לשעבר, ליד קברות חבריהם-לנשק בקובנא.

מימין לשמאל — יושבים: דוד ספר, — מוניק הולצברג, זונדל שטרומ, — — — מאשה אנדלין, נחמיה אנדלין, מנדל דייך, אהרן גפנוביץ, יאנקל ראטנר, אהרן וילנצ'וק, משה שרמאן. עומדים: אלתר פייטלסון, ברל שטרן, פרץ קלאצ'קא, אלטקה ספר-בורוכוביץ, שרה רובינזון, משה רובינזון, משה אופניצקי, ד"ר קוטורגינה, מרים יואל'ס, ישראל וסלניצקי (ואסילנקו), איסר שמידט, — ישראל יואל'ס, ישראל גולדבלאט, סימה יאשונסקי, לייזר זילבר, איידל פילובניק, לובקא שר, רבקה קאגאן, אסתר שטרומ, מייסטר, לאה שר, — דימא גלפרן, — טוביה פרידמאן, שולמית לרמאן, ברקוביץ

קבוצת פארטיזאנים לשעבר מגיטו קובנא החיים בישראל (צולמה ביגור בשנת 1954). מימין לשמאל — יושבים: חיים גלעין (גכטל), מיכאל יצחקי (גלבטרונק). עומדים: יוסף מלמד, אליעזר מוזס, צבי א' בראון, יוסף רוזן, גיטה פוגר, אפרים סניאון (סניור), ברוך גוסר (גרודניק), צבי שפר, דב לויין.

פרק יג: משימות פארטיזאניות

נכנסתי דרך הדלת האחורית. על המרפסת מצאתי מקלע עזוב. המקלע להט עדיין. בתוך הבית מצאנו כבר לוחמים שלנו. ראינום מוציאים מהבניין את משפחתו של שומר היערות, שהיה בשירותם של הגרמנים, וקצינים גרמנים אחדים. בבניין מצאנו תחמושת ורובים. לקחנו גם מצרכי אוכל ושמיכות. לבסוף נצטוונו לשלח אש בבניין... בקרב המגע בתוך הבית הצטיינו במיוחד זונדל שטרום, יודל איידלמאן, חנא פאדיסון, שלמה אברמוביץ וברוך לופיאנסקי. האחרון קפץ לחלון פתוח שמתוכו ירה מקלע, ובכת רובהו רוצץ גולגלתו של המקלען²⁴⁹. בעת הפריצה נפצע בירכו קלמן גולדשטיין²⁵⁰.

בעוד 4 כיתות בראש מפקדיהם (הירש שמוליאקוב, פרץ פאדיסון, אליעזר צודיקוב ושמעון בלזך) מסתערים ומשתקים את שרידי כח האויב בצריפים ביצעה יחידת החבלה בפיקודו של מיכאיל שציפקוב את תפקידה בהצלחה באין מפריע. רוב המיתקנים שבמקום ושבסביבה, לרבות מיכלי הדלק, עלו באש. חלק מהכוח הגרמני הספיק בכל זאת לברוח לרודניקי. השגיאה היתה, שלפני ההתקפה לא ניתקו את קווי הטלפון, ולכן הספיקו הגרמנים, כנראה, לצלצל ליאשונאי ולהזעיק תגבורת²⁵¹. זה החיש את סיום המיבצע, ועם קווי השחר הראשונים הוחל בפינוי המקום. הכוח התוקף החל לחזור לכיוון הבסיס, ואתו מלקוח בנשק, בציוד ובחפצים אישיים, ושבוים גרמנים. אולם יחידת החסימה בפיקודו של סגן סריוז'א, שארבה בכביש המור ביל ליאשונאי כדי למנוע החשת תגבורת גרמנית, בוששה לבוא.

... התרחקנו במהירות רבה בשבילים המוליכים היערה. מרחוק ראינו את הבניין עולה באש. כעבור זמן קצר הגענו למקום מפגש הקבוצות ושמענו מרחוק הדי יריות... הדבר היה לפלא בעינינו: מה קרה? מניין היריות? משהגענו למקום נוכחנו לדעת, כי חסרה קבוצת החסימה שלנו, וכן סיירים אחדים שהיו צמודים לקאפיטאן צייקא, ושתפקידם היה להחזיק את הקשר בין הפלוגות. חיכינו להם, אבל הם לא הגיעו. כל הזמן שמענו מרחוק את הדי היריות. הבינונו כי משהו אינו כשורה...²⁵²

אותה שעה כבר התחולל קרב עז בין כוחות בלתי שווים — בין יחידת החסימה ובין כוח גרמני עז, שהוזעק מרחוק במכוניות. עדיפות כוחו ועוצמת האש החזקה של האויב, שגלחם עתה בתנאים נוחים לו ולאור־היום, הכריעו את הקרב²⁵³.

249. פ'ק"ג, עמ' 149.

250. עדות ישראל יואלס, עמ' 8.

251. שם.

252. צבי בראון, י'ל ה"ג, מס' 21, עמ' 138.

253. 13 מתוך 16 אנשי היחידה שנספו היו יהודים מגיטו קובנא, רובם מגדוד "ולאדאס

חלק רביעי: לחימה ונקם

חלק רביעי: לחימה ונקם

השלב השני של המיבצע הופעל לקראת האחד במאי 1944. הפעם השתתפו שלושת הגדודים. הפארטיזאנים התקרבו לרודניקי מ־3 כיוונים, ויחידת חסימה, ובתוכה שרגא שילין, מיקשה את הדרכים, כדי למנוע ביאת תגבורת לגרמנים. הלוחמים פרץ קליאצ'קו, פרידה רוטשטיין ורחל ליפשיץ הצליחו להגיע בזחילה, בלי שירגישו בהם, עד הגשר החדש שעל פני נהר מרצ'אנקא ולפוצצו, יחד עם המשמר הגרמני שעליו. בהישמע הפיצוץ האדיר הגיחו מכל העברים שאר הלוחמים והסתערו בקריאות "הורא" על הגארניזון. אש כבדה ריתקה את הגרמנים לעמדותיהם²⁶¹. אלה שניסו לפרוץ מתוך הקסרקטין נפגעו בצליפור תיהם המדויקות של אהרן וילנצ'וק, משה ושרה רובינזון, שתפסו עמדות מול פתחיו.

בעוד הגרמנים מרותקים לעמדותיהם ביצעו יחידות החבלה את משימתן. חוליה אחת, שבה השתתפו ברל שטרן ושלמה ברוייר, פוצצה את מרכזיית הטלפונים; חוליה שנייה, ובה כתריאל קובלנץ וחנא פאדיסון, העלו באש את בית-החרושת לזפת, והחוליה השלישית פוצצה את מסילת הברזל. בכל המיבצע, לרבות משימות המשנה, לא נגרמה שום אבידה ללוחמים. בחג האחד במאי²⁶², שהוחג ברוב פאר במחנה, שררה אווירת ניצחון וסיפוק רב. ואמנם רודניקי חדלה למעשה מלהיות גורם מאיים על הפארטיזאנים²⁶³.

חבלה

החבלה במכונה הצבאית של הגרמנים היתה גולת הכותרת של פעולות הפארטיזאנים. אמנם מעשי החבלה לא הביאו שום טובת-הנאה ליחידות עצמן, שלא כשאר הפעולות, כגון רכש, אספקה, עונשין ו"לחימה מונעת", שהבטיחו קיום וביטחון יחסי לגדודים. יתר על כן, דווקא הם גררו אחריהם פעולות-תגמול חריפות של הגרמנים ומצודים נרחבים²⁶⁴. עם כל זה השפיעו גורמים אידיאולוגיים וכדומה, שפעולות החבלה נהפכו לאמביציה ולתעודת כבוד של הכלל הפארטיזאני ושל כל פרט בתוכו. גדודים וחטיבות התחרו ביניהם על גודל ההישגים בתחום זה. כל פארטיזאן שכיבד את עצמו השתדל להשתתף בפועל

261. המקלען מיכאל פאסטרנאק ו"מספר שניים" שלו, נתן איציקזון, הריקו בקרב זה 17 מחסניות של כדורים — כמות עצומה בתנאי היער (פק"ג, עמ' 154).

262. מסיבות בטחוניות נחוג חג זה בתאריך מאוחר יותר (ב־3 למאי).

263. רודניקי נכבשה בידי כוחות הפארטיזאנים בהתחלת יולי 1944, סמוך לשחרור וילנא ע"י הצבא הסובייטי. פרטים ראה פרק טו.

264. אכן 3 מצודים חמורים ערכו הגרמנים על הבריגאדה הליטאית ביערות רודניקי. הראשון — ב־9 בספטמבר 1943, השני — בשלהי חורף 1944, שבו קיפח את חייו באופן טראגי הלוחם מגיטו קובנא, דוד גולדין (ראה למעלה, פרק י"א, "משמעת"), והשלישי — ביוני 1944. תיאור הפינוי הזמני של הכוחות הפארטיזאניים, ראה ח' לזר, עמ' 354—355.

פרק יג: משימות פארטיזאניות

במיבצעי חבלה רבים ככל היותר ולזכות בתואר "מוריד כד-זכך רכבות אויב".

מטרות החבלה וצורותיה היו מגוונות. כך למשל שובשה תחבורת האויב בדרכים שונות, כגון על-ידי פירוק מסילת הברזל או מיקושה, או ע"י מחסומים או מארבים. הקשר חובל ע"י ניסור עמודי הטלגראף-טלפון או פיצוצם, או ע"י השמדת המרכזיות הטלפוניות עצמן — הכל לפי הצידוד המתאים (חומר נפץ, חומר הצתה), הנשק המסייע וכמות כוח האדם המאומן לכך, ולפי שאר תנאים, כגון מרחק היעד מהטווח האפקטיבי של האויב, תלות בלוח זמנים של פעולה משולבת בעלת אופי אחר, וכו'. כפי שראינו למעלה, בוצעו כמה ממעשי החבלה במשולב עם פעולות רכש, השמדת גארניזונים וכדומה.

אמנם, פעולות החבלה ניתנו לביצוע בתנאים מסוימים, והחשוב ביניהם — התבססותה של היחידה הפארטיזאנית מבחינת אמצעי קיום וביטחון יחסי²⁶⁵. אך אין פירושו של דבר, שכל יחידה פארטיזאנית חיכתה עד שהגיעה לכוחה המלא, ובינתיים נמנעה לגמרי מלהשתתף בחבלה כלשהי. כך למשל ביצע הגדוד "מוות-לכובשים" כמה פעולות חבלה ברכבות-האויב עוד בתקופת היותו גרעין חלש וקטן. מישא מאירוב, מראשוני גדוד זה, הספיק במשך כ-3 חודשים להעיף חמש רכבות, ובשישית נספה²⁶⁶. אלא שבמידה שהתבסס הגדוד והתחזק גדל משקלן של פעולות החבלה, ולבסוף נעשו למרכז פעילותו עד כדי כך, שהכתיבו שינויים ארגוניים וגיאוגרפיים מרחיקי לכת. מבחינה זו כונו הגדודים הקובנאיים בצדק "גדודים לוחמים", דהיינו בעלי כושר קרבי גבוה ואינטנסיביות חבלנית מובהקת, ולעתים אף מוגזמת, עד כדי סיכון לוחמיהם יותר מן המקובל²⁶⁷.

מכיוון שהיו מנותקות זמן רב מהבסיס ומהמסגרת הארגונית היופ-יומית, היו חוליות החבלה בשעת פעולתן יחידות עצמאיות, ולמפקדיהן ניתנה סמכות-שיפוט רחבה ביותר. על-כן קרה פעמים רבות שמפקד פלוני ניצל באופן קיצוני את סמכותו הבלעדית, ואי אפשר היה לערער עליו בפני גבוה ממנו. למשל, בפעולה אחת ירה מפקד חוליית החבלה, סאשא באליאקוב, בז'אן שפרלינג באשמת פחדנות, לעיני חבריו, יהודה בירגר ואהרן וילנצ'וק, בלי שאלה יוכלו לבוא לעזרתו. לא אחת קרה, שהתנהגות רשלנית של המפקד, או של חלק מצוות החבלה, סיכנה את המשימה עצמה ואת משתתפיה.

265. עניין חשוב, שהשפיע על הכיפותן של פעולות החבלה, היה כמות חומר הנפץ ("טול") שבידי הפארטיזאנים. בהתחלה הורגש מחסור בחומר יקר זה בכל גדודי הפארטיזאנים, והוא נתמלא רק עם בוא משלוחי-הנשק, התחמושת והציוד המוצ-נחים (שם, עמ' 328).

266. פק"ג, עמ' 136.

267. פק"ג, עמ' 136-140, וכן קובץ "ליטע", עמ' 1914.

חלק רביעי: לחימה ונקם

הלוחמים מגיטו קובנא, שאימונם הצבאי לא חרג בדרך כלל מקורסים קצרים ומרוכזים בתנאי מחתרת, היו בתחילה טירונים בתחום זה, ואף ליוצאי הצבא המעטים שביניהם היתה הטכניקה של החבלה ותכסיסה מציאות חדשה, שלא נתנסו בה. על-כן בהתחלה היו הם בעלי התפקידים המשניים בחוליות-החבלה, בעוד שמפקדיהן ובעלי התפקידים העיקריים בהן היו רוסים — צנחנים ובורחי שבי, או פארטיזאנים ותיקים ומנוסים. במשך הזמן התמחו רבים מבין לוחמי הגיטו במקצוע חדש זה, וכמה מהם אף הגיעו לרמה גבוהה ולהישגים מוצלחים, וגם לדרגות פיקוד בחוליות החבלה. ומעלה יתירה היתה לעלילות החבלה של הללו, שרובן נעשו במרחק רב מהבסיס, ואף במרכז ליטא, שהיתה סביבה עוינת והרת-סכנות. כמעט שלא היה לוחם יהודי שלא השתתף במעשי חבלה²⁶⁸.

הראשון מבין לוחמי הגיטו, שביצע חבלה ברכבת, שהובילה חיילים וציוד צבאי, והורידה מהמסילה, היה לייזר צודיקוב. לשם כך הוא הרחיק עד לתחנת וייזויס (80 ק"מ מערבה מהבסיס). באותו איזור הוריד עוד 2 רכבות וכן משלוח של מיכליות בנוזן לחזית. ברוך לופיאנסקי פוצץ בהצלחה 4 פעמים את מסילת-הברזל ויליה-וייוויס, ומצא מותו בפקדו על חוליית חבלה, שהיתה בדרכה לפוצץ את תחנת קושידאר. הסייר שמעון בלוד וחברו משה פוצ'קארניק ביצעו 4 פיצוצים, שניים מהם במרחק של למעלה ממאה קילומטרים מערבה מהבסיס — האחד במסילת-הברזל קובנא—קושידאר, לא הרחק מפראוויניש-קיס, והשני ע"י גאיז'ונאי, במסילה קובנא—יונאווא.

להלן תיאורו של יהודי מגיטו קובנא, שהשתתף בפעולת חבלה במארכ 1944, בסביבות קובנא²⁶⁹:

השתתפנו במיבצע המישה אנשים: שלושה רוסים — יורקא, איגור רואסקא — בריק ואני. התפקיד שהוטל עלינו היה די מורכב. קודם-כול היה עלינו לבצע שני פיצוצים. למטרה זו קיבלנו בבסיס שני מטעני חומר נפץ "טול", 15 ק"ג בכל מטען. אחרי הפיצוצים היה על יורקא ואיגור לעשות את דרכם לעיר קובנא, להתקשר שם עם המתתרת הליר טאית ולקבל ממנה הוראות להמשך התפקיד. הזמן שניתן למילוי המשימה כולה היה חודש ימים... חולייתנו היתה מזוינת כראוי: 3 תת-מקלעים, שני רובים, 3 אקדחים, 7 רימוני-יד והרבה תחמושת... יצאנו לדרך... לפי שעה נענו בתוך היער, באיזור הפארטיזאני.

268. גם הבחורות היהודיות לא יצאו מכלל זה. ביניהן הצטיינו במיוחד טאניה וינישסקי, אידקה פילובניק, חיה שמואלוב, פרידה רוסשטיין ואחרות (פק"ג, עמ' 137). רבקה גורדון דרשה בתוקף לצאת למשימה, לאחר שנודע לה על מות בעלה גורדון-שטיין ממארכ גרמני ע"י קאליטאנץ, אך קאפיטאן צייקא סירב. בכל זאת, ביוני 1944, יצאה למשימת חבלה יחד עם ברל קוט, דוב לוויין ומישקא המוסקוואי (עדות ר' גורדון, עמ' 23 ואילך).

269. עדות אפרים סניאון (סניור).

פרק יג: משימות פארטיזאניות

הדרך היתה עדיין בטוחה באופן יחסי. אך היה עלינו לעבור ביצות רבות ותעלות ניקוז, וה"טול" הכביד עלינו מאוד. נשיאת המטען נפלה בחלקם של שלושה לוחמים בלבד, מכיוון שאיגור היה עוד במצב של החלמה אחרי פציעה קשה בריאות, ואילו יורקא, כאחראי, צריך היה לנוע באופן חופשי... בערב יצאנו את איזור הפארטיזאנים...

כל אותו לילה הלכנו ברגל. לפני עלות השחר נכנסנו לביתו של איכר כדי לערוך שם "לינת־יום". בחרנו לנו בית שממנו ניתן היה להשקיף על כל הסביבה. אחרי שבדקנו היטב את הבית, את החצר ואת בני המשפחה של האיכר הודענו להם, שאנו פארטיזאנים אדומים ובאנו להתארח אצלם כל היום עד הערב. כל זמן היותנו כאן אסור בהחלט לבני הבית לעזוב את המקום; אם יבואו שכנים ייעצרו אף הם עד הערב... על הבית הוטל אפוא עוצר לכל דקדוקיו.

לפנות ערב שחררנו את כל השכנים ה"אורחים" והזהרנו את כל הנוכחים, שאם מישהו ימסור למשטרה או לגרמנים על נוכחותנו, דמו בראשו ורכושו יועלה באש...

בלילה הבא התקדמנו במהירות, שכן פקדנו על אחד האיכרים לרתום את עגלתו ולהסיענו לכיוון הדרוש... כעבור ארבע יממות הגענו למרחק של 30 ק"מ מן העיר קובנא. עד כאן עברה עלינו הדרך בשלום, ללא כל תקרית והתנגשויות. האיכרים הליטאים שהתארחנו אצלם קיבלו אותנו בסבר פנים יפות... זיוננו הרב עורר בהם כבוד ואימה כאחד...

בשעת לינת־יום אחת קרה מקרה בלתי־נעים. גרמה לכך נטייתם החזקה של הפארטיזאנים הרוסים לשכרות. התארחנו אצל איכר ליטאי אמיד, שאצלו עבד ואסקא בשעתו כשבו. היה יום א'... בני הבית ערכו לנו קבלת־פנים מפוארת... אכלנו ושתינו כולנו הרבה, אך בשתייה הרבו לעשות בייחוד יורקא ואיגור. הם השתכרו עד אבדן עשתונותיהם, והתחילו להשתולל בתוך הבית מבלי לשעות להפצרותינו. לפתע פתחו את הדלת לרווחה, יצאו את הבית, התחילו לצעוד בגלוי בדרך הכפר, לצעוק, לשיר ולהשתולל. הם כוננו את נשקם ואף רצו לירות. ואסקא וראש המשפחה יצאו אליהם והתחננו לפנייהם שיחזרו לבית בטרם יביאו אסון על כולם.

השיכורים אמנם חזרו לבית, אך השתוללותם לא פסקה. לפתע ניגש איגור אליי, הקריב את לוע אקדחו לרקתי והתחיל צווח: לא לנוע, לא לזוז, אני יורה בך!.. השיכור נרתע מן השקט שעל פניי והוריד את הנשק ממצחי. ברם, עדיין לא נגמר העניין. יורקא ואיגור המשיכו להתפרע, ולפתע נפלט צרור כדורים מאחד התת־מקלעים הדרוכים שבידם. בתו של האיכר, ילדה בת חמש, נפצעה קשה ברגלה. רק אז

חלק רביעי: לחימה ונקם

פסקה ההשתוללות. במקום הצעקות באו יללות בני־הבית ובכיו הילדותי של איגור, שניסה להתנצל בפני המשפחה. יורקא התפכת מייד והחל לטפל בפצועה. הוא פקד לרתום תיכף עגלה, נתן כמעט את כל כספו לאיכר שיסע עם בתו לבית־החולים... אחר שהאיכר והפצועה נסעו העריב היום, וחוליייתנו יצאה לדרך.

כעבור זמן־מה נוכחנו לדעת כי הננו נמצאים כבר בקרבת מקום הפעולה. לא הרחק מאתנו נתמשכה מסילת הברזל... ניגשנו להטמנת חומרי הנפץ מתחת לאדני הפסים. יורקא פקד על אחד להישאר בעורף ולתפוס שם עמדה, שיוכל לסקור ממנה את כל הסביבה... שניים נשארו במקום... והשניים האחרים החלו לנוע לאורך המסילה, אחד לצד ימין, השני לצד שמאל. במרחק של 50 מ' ממקום הפעולה שכב כל אחד מהם... במקרה של הופעת השומרים נצטוו לירות בהם מייד. אחרי שהותקן המנגנון נמתח ממנו חבל באורך של 100 מ' ומעלה לכיוון התורשה, וכולנו נפגשנו שם שוב... הכול היה מוכן, והתחילה הציפייה הבלתי־נעימה לבוא הרכבת... הרכבת לא הופיעה. בפאתי מזרח כבר התחילו השמים להתבהר, ולא היה עוד טעם להישאר במקום. פירקנו את מנגנון־הפיצוץ בלי להשאיר עקבות וחמקנו אל ביתו של איכר בסביבה... גודעו לנו מפי בני הבית פרטים חשובים על תנועת הרכבת, ויכולנו גם לעקוב מחלונות הבית אחרי המתרחש על פני המסילה. כמו להכעיס עברו אותו יום על פנינו רכבות אחת אחרי השנייה, כולן מזרחה, לעבר וילנא.

בלילה הבא לא הצטרפנו לחכות הרבה זמן. כמעט באותו רגע שהנחנו את מנגנון הפיצוץ במקומו הופיעה באופק רכבת משא ארוכה. על פי נשימתו הכבדה של הקטר הבינונו שהיא עמוסה מאוד. חיכינו עד שהקרונות האמצעיים עלו על המוקש ויורקא משך בחוזקה בחבל. התפוצצות אדירה החרישה את אוזנינו וכמה קרונות הועפו באוויר... נסוגנו מן המקום בכל המהירות...

החלטנו לחכות יממה ובלילה השני לבצע את הפיצוץ השני... נכנסנו לבית בודד שמאחוריו היה מורד תלול לאפיק של נחל קטן, שעל גדותיו גדלו שיחים עבותים למדי. היה זה מקום מתאים להסתתר... איגור ויורקא שוב חיפשו אחרי משקה, ואחרי הצהריים נשלח ואסקא להביא וודקא מאחד השכנים...

לא יצא זמן רב ולפתע נשמעו יריות בודדות, ומייד אחרי כן ניתכה אש חזקה על הבית שלנו... כדור דוּס־דוּם חדר דרך הקיר ונתרסק, וכמה מרסיסיו פגעו ברגלי... לסגת דרך הפתח הרגיל היה איבוד לדעת. אש התוקפים היתה מכוונת, כבכל מקרה דומה, לדלת הראשית. יורקא... ציווה לפנות את החפצים, שסגרו על הפתח האחורי, וכשנוכח

פ ר ק י ג : מ ש י מות פ א ר ט י ז א נ יות

לדעת שאש האויב אינה מכוונת לצד זה נתן פקודה: "אחריי!". כולנו הגענו בקפיצה אל הגדר... וגלשנו אחד אחרי השני אל אפיק הנחל... עלינו בריצה במעלה הנחל מרחק של 2 ק"מ עד שהגענו לחורשה קטנה... כאן נזכרנו כי המטען היקר שלנו — ה"טול" — נשאר בבית המותקף. לא היתה כמובן כל אפשרות להצילו משם, ונאלצנו לוותר על ביצוע הפיצוץ השני...

במקרה אחר, שבו השתכר מפקד הפעולה ואיים על פקודיו ביריות, התאזר עוז הלוחם הצעיר חיים ברמאן והרגו בהסכמתם האילמת של שאר אנשי החוליה, כולם רוסים. הוא הועמד למשפט ונידון למוות. פסק הדין הומתק, בתנאי שברמאן יוכיח עצמו במשימה חבלנית נוספת²⁷⁰. הוא יצא עם חבריו לפעולת חבלה, וכבר בהתחלת דרכם עלו על מארב של האויב והאנשים התפזרו. ברמאן שנשא על גבו את מטען חומר הנפץ, נותק מחבריו. בעודו משוטט לחפשם פגש פארטיזאן יהודי, משה שפאנפליג, שאף הוא נותק מיחידתו. שניהם החליטו לבצע את הפיצוץ לבדם. לאחר שהצליחו להתקרב למסילה ולטמון את המוקש, הסתתרו בחורשה הסמוכה, כשבידם חוט המשיכה והם מצפים לבוא הרכבת המיוחלת. ברם קול התפוצצות קרוב בישר להם, שרכבת זו כבר פוצצה בקטע אחר של המסילה ע"י חוליית חבלנים מגדוד אחר. דבקים במטרתם ציפו שני הלוחמים היהודים במקום כמה ימים, עד שהגרו מנים תיקנו את המסילה ותנועת הרכבות חודשה בה, ואז פוצצו את הרכבת הראשונה שחידשה מהלכה בקו זה. שניהם הגיעו בשלום לבסיסהם לאחר שנעדרו כ־10 ימים²⁷¹.

פעם אחת, לאחר פיצוץ מוצלח של רכבת בעלת 2 קטרים, נתקלו החבלנים הנסוגים במשמר גרמני. בקרב שהתפתח ביניהם נפצע לוחם הגיטו יענקל ראטנר ברסיסי רימון ברגלו ובידו, ונפל מתבוסס בדמו בין השיחים. רודפיו גילוהו והתקרבו לשבותו חי. ראטנר הגיח להם להתקרב, פתח עליהם באש והטיל בהם 2 רימונים. כמה גרמנים נפגעו ויתרם נסוגו ולא חיפשו אחריו עוד, מחמת החשיכה שממנה פחדו הגרמנים פחד מוות. בשארית כוחותיו הגיע ראטנר לבקתת איכרים, ונשאר שוכב על הסף חסר הכרה. פארטיזאנים שעברו למחרת דרך אותו כפר לקחוהו אתם לגדודם ("למען ליטא הסובייטית"), ושם החלים עד שהיה מסוגל לחזור לגדודו²⁷².

תיאור מפורט על פעולת חוליית חבלה הרחק מהבסיס ועל תלאות אנשיה, מהם 3 לוחמים מגיטו קובנא, ניתן להלן בעדות אחד מהם²⁷³:

270. עדות אליעזר מוזס, עמ' 13 (תקליט 4). לפי פ"ק ג (עמ' 138), סיבת משפטו היתה גניבה.

271. חיים ברמאן נספה כעבור זמן קצר בקרב וצ'ורישקיס. 272. פ"ק ג, עמ' 137.

273. מיכאל גלבטרונק, "בגדוד הפרטיזני מוחת לכובשים", י"ל ה"ג, מס' 18—19, עמ' 79—81.

חלק רביעי: לחימה ונקם

וייווים היא צומת דרכים, בערך 70—80 ק"מ מיערות רודניקי. התפקיד היה לפוצץ רכבת על כל מטענה ובדרך חזרה לנסר את עמודי הטלפון. לביצוע הפעולה קיבלנו זמן שבועיים. באחד מימי חודש מארס יצאנו לדרך, קבוצה בת שבעה אנשים, ובתוכה שלושה יהודים: יוסף פאיירשטיין (פליט מפולין, שהגיע היערה מגיטו קובנא), פרידה רוט־שטיין ואני. למפקד מונה מישקא "סאניטאר", רוסי ממוסקווא, חובש לפי מקצועו... בכפר סמוך [לווייווים] חיכינו עד שהחשיך ויצאנו לפעולתנו. הנחנו בשני מקומות לבני־טול" ומתחנו את החוטים מעל הסוללה. בערך בשמונה וחצי נשמע טרטור הרכבת. פרידה משכה בחוט אחד ואני בשני. קול הפיצוץ הרעים בחלל. מיהרנו להסתלק. רק יריות בודדות רדפו אחרינו. מפי איכרי הסביבה נודע לנו למחרת, כי היתה זאת רכבת־משא צבאית, שהובילה לחזית בהמות ומכונות.

חזרנו בדרך אחרת. למחרת בלילה נכנסנו לכפר, הוצאנו כעשרים איכרים ליטאים לכביש ופקדנו עליהם לנסר את כל העמודים לאורך קילומטר וחצי. לפנות בוקר שחררנו אותם והסתלקנו.

ברשותנו נשארו עוד 4 ימים. המפקד הציע לבלותם בכפר אחד בסביבות טרוק, שאת תושביו הכיר מפעולות קודמות והיו לו שם ידידים בני־בריתו.

נכנסנו לבית. נערכה בו נשפייה כפרית והיה מלא צעירים וצעירות. הטלנו הסגר על כולם: אין יוצא ואין נכנס. באותו בית נמצא ארוסה של אחת מבנות הכפר, ליטאי מכפר שכן. נטפלה הנערה למפקד, שישחרר את ארוסה. חייב הוא לחזור לעבודה במשקו, היא ערבה לשתיקתו. נתפתה לה המפקד ושחרר את הליטאי. הוא עצמו נטל אתו את יוסף פאיירשטיין והלך לסנדלר הכפרי לתקן מגפיו, ואת הפיקוח על האנשים הטיל עליי.

ביקשתי מאנשיי לא להניח נשקם מידיהם. אבל הגויים לא צייתו לי. עוד אנו נחים את מנוחת הצהריים והנה מטר יריות הומטר על הבית משלושה צדדיו. כל שוכני הבית נמלטו למרתף, ואחריהם ירדו גם שלושת הפארטיזאנים הגויים שהיו בקבוצתנו. פרידה ואני תפסנו נשקנו וקפצנו החוצה. החילוננו לרוץ בדרך המובילה ליער. היריות רדפו אחרינו. כעבור זמן־מה נפלה פרידה באפס נשימה: "איני יכולה עוד, אין לי כוח, רוץ אתה לבדך...". ניסיתי לעודדה, להשפיע עליה שתקום. אבל היא נשארה שוכבת. המשכתי לרוץ ונכנסתי ליער.

הלכתי לבדי בלי דעת אנה אני הולך... החלטתי לסור לכפר ולברר היכן אני נמצא.

דפקתי על דלת הבקתה הראשונה. לקראתי יצא גוי, האיר בפנס... שאלתי את הגוי, מה ידוע לו על תנועת צבא או משטרה במקום והאם

ס ר ק י ג : מ שי מות פ א ר ט י ז א נ יות

שמע על פארטיזאנים בסביבה. הגוי ענה, כי הוא אינו יודע כלום, אבל יוליכני אל איכר אחר, היודע הכול. רק ביקש שלא אנקוב בשמו. הוא הובילני אל בית־עץ רעוע. דפקתי פעמים רבות עד שנפתחה הדלת ובעל הבית האיר בפניי בקיסם דולק. לשאלתי ענה, כי אינו יודע כלום. הבנתי, כי חשבני לאיש המשטרה בשירות גרמני. החילותי לשדלו לפתוח פיו ואמרתי לו, כי פארטיזאן אני. כל שידוליי היו לריק. רק משהוכחתי לו באופן מוחשי כי יהודי אני, פגו חששותיו, הוא פנה לעבר הבקתה וקרא בפולנית: "חנה, צאי, פה יהודי!"

הסמרטוטים שעל תנור האפייה זזו, ומתחתם הופיעה דמות אשה פרועת שער ומבוהלת... נכנסתי אתה בשיחה. כל משפחתה בת 6 הנפשות חיה בתוך בונקר מוסווה ומתוקן כהלכה בעבי היער. מוצאם מטרוקי, סוחרי תבואה לשעבר וקשרים להם מאז עם שומר היער הפולני. אחיו של השומר קצין הוא במשטרה הגרמנית בטרוק ומקשר בין הפארטיזאנים. לימים נתברר, כי הקצין הזה היה קומוניסט ונשלח ע"י מפלגתו לתפקיד זה.

שני האחים האלה הכריזו על חלקה ביער כאסורה בכניסה, בחטיבת עצים וכו'. בחלקה הזאת הותקן הבונקר. הם היו מספקים למסתתרים אוכל מכל טוב, ולא לקחו מהם כל תשלום. מששמעו תושבי הבונקר את היריות חשבו, כי מכוונות הן אליהם וברחו. חנה זאת היתה חולה ברגליה ונמלטה אל ביתו של האיכר.

האיכר הובילני אל שומר היער. פה נודע לי כי מפקדי ועוד אחד מחברי חיים הם, ומחר יובילני אליהם. כעת הורני ללכת ליער, מרחק 4 ק"מ. בהגיעי לחורבה עלי לדפוק 3 פעמים ולהגיד, כי הוא שלחני. הלכתי. משנכנסתי לחורבה מצאתי שם אשה עם שלושה ילדים וזקנה מטורפת. בבית עוני ועזובה, המטורפת זועקת כל הלילה...

הייתי עייף ורצוף. ישבתי על דרגש, נשענתי אל הקיר ונרדמתי. עם שחר הרגשתי כי מישהו מנענעני בזרועי. לפניי עמדה האשה נטולת־נשימה מפחד: "משטרה"... תפסתי בנשקי וקפצתי החוצה. משעברתי כמה מאות מטרים ולא שמעתי כל ירייה, נעצרתי ופניתי אחורה. מרחוק הבחנתי באדם עומד ומנפנף אליי בידי. הכרתי בו את מפקדי וחזרתי. התברר, כי הוא עם פאיירשטיין הגיעו אל שומר היער ובמשך כל הלילה היו בבונקר, אצל המשפחה היהודייה.

לקחוני אתם. בבונקר נשמתי לרווחה. הוא היה חבוי בין שרשיו של אילן רחב־צמרת, וקשה היה להבחין בו. דרי הבונקר התקינו לי גיגית מים חמים. התרחצתי והחלפתי כוח.

המשכנו בדרכנו, המפקד, פאיירשטיין ואני, והגענו לפסי הרכבת. בעבר השני החל האיזור הפארטיזאני. כבר האיר השחר. מישקא שלחני

חלק רביעי: לחימה ונקם

לתור את המעבר. ניגשתי לפסים ולא ראיתי איש. אבל מנסיוננו ידענו, כי המקום מועד לפורענות. הפצרתי במפקדנו לחכות עד המחשך ולעבור את המסילה בלילה. מישקא התעקש. רק חצינו את הפסים והחילוננו צועדים לתוך היער והנה הומטרה עלינו אש. פאיירשטיין נפגע ברגלו. הרכבתיו על כתפי והתקדמתי לעבר פאת היער. פאיירשטיין החל צועק מכאב. הכדורים המשיכו לשרוק מסביבנו. כדור שני פגע בראשו של הפצוע והוא נשתתק. הנחתי גופתו על האדמה, נטלתי את נשקו והמר שכתי אחרי מפקדי.

משהגענו לפאת היער גילינו מארב של גרמנים, שומרי המסילה. המפקד הרגיש בהם ראשון, תפסני בכתפי והטילני לאדמה. החילוננו נסוגים תחת מטר יריות. נפצעתי ברגלי ונפלתי. המפקד חשב שנהרגתי, עזבני לנפשי והסתלק. אני הספקתי עוד לעבור בערך מאתיים מטר, נשארתי שוכב בשלג ונרדמתי.

סיירים מגדוד אחר, שהיו בפעולה, מצאו אותי. הביאוני לבסיסם והגישו לי עזרה רפואית. משחזרתי לגדוד, מצאתי שם את המפקד ואת פרידה והיא שלמה ובריאה. התברר, כי הסתתרה בין קרשים שהיו ערוי כים מתחת לגגון. הגרמנים איבדו את עקבותיה ועברו על ידה. היו גם פעולות חבלה שעלו לגדוד במחיר־דמים רב. באחד הערבים בסוף מאי התפרסמה בבסיס פקודת־היום, וזו לשונה ²⁷⁴:

פקודה מס' 37. לגדוד הפארטיזאני "מוות־לכובשים".

- (1) בעת מילוי תפקיד קרבי הוקפה יחידה בת 6 אנשים, בפיקודו של הח' לופיאנסקי, ע"י באנדיטים היטלריסטיים באחד הבתים של הכפר ז'אלוי ²⁷⁵. לאחר קרב עקשני נספתה היחידה.
- (2) הח' לופיאנסקי בוריס שליומוביץ' ²⁷⁶, יליד 1921, היה פארטיזאן למופת. על הצטיינותו בקרבות רבים הוא מועמד לאות־כבוד ממשלתי.
- (3) הפארטיזאנים מורדקובסקי סאמואיל יאנקל'וויץ', יליד 1922, צודי־קוב לייזר יאקובל'וויץ', יליד 1916, גולדברג מאטיס רומאנוביץ', יליד 1922, אבראמוביץ' שלמה חיימוביץ', יליד 1914, מיקלישאנסקי (איצקוטיס) איציק, יליד 1923, גם המה היו פארטיזאנים אמיצים ונאמנים למולדתנו. תהילת נצח לגיבורים הנופלים!

סמירנוב, מפקד הגדוד.

וכך היה מעשה. בדרכה לפעולת חבלה לתחנת הרכבת בקושידאר נעצרה החוליה לחניית־יום בכפר ז'אלוי. למרות אמצעי הזהירות שננקטו הצליח

274. מתוך פק"ג, עמ' 155.

275. כפר ליטאי שעברו בו לוחמי הגיטו בדרכם היערה.

276. השמות דלהלן כתובים כאן לפי הנוהג הרוסי: שם משפחה, שם פרטי ושם האב.

פרק יג: משימות פארטיזאניות

אחד מתושבי הכפר להיחלץ מהעוצר ולהודיע לגרמנים על הימצא פארטיזאנים בכפר. מייד הוחש לשם כוח גרמני במכוניות ובחיפוי משוריין. הבית שבו נמצאו הלוחמים הוקף, ונתלקח קרב אכזרי בינם ובין הנצורים. למתקיפים נגרמו אבידות כבדות, ואף המשוריין נפגע מרימונים, אולם בסוף הוכרעו השישה ונפלו. גוויות ההרוגים נתלו, ועל עמוד התלייה נכתב: "באנדיטים הם יהודים"²⁷⁷.

פעולות פוליטיות ופעולות קשר

כבר ראינו למעלה, שפיתוח יחסים טובים עם האוכלוסיה המקומית היה חשוב מאוד לפארטיזאנים, מטעמי תועלת בעיקר. אולם במשך הזמן החלו לראות בכך מטרה לעצמה. הפארטיזאנים קיבלו על עצמם גם את מלאכת הפצת התעמולה בין האוכלוסים. דבר זה קיבל את אישורה ועידודה של מפקדת התנועה הפארטיזאנית הליטאית במוסקווא, ששיגרה לשם כך הנחיות ברורות, ואף העבירה חומר תעמולה (עיתונים וכרוזים) בשפה הליטאית במשלוחי ההצנחה. יתר על כן, ביוזמת מפקדת הבריגאדה הוקם בגדוד "ליטא החופשית" בית דפוס קטן ע"י ישראל גיטלין, איש קובנא, מבורחי המצודה התשיעית. חלק מספרות ההסברה שהודפסה שם הופצה ע"י לוחמי הגדוד במסעותיהם בליטא. בין לוחמי גיטו קובנא שעסקו בכך במיוחד היו הקשרים המובהקים, נחמיה אנדלין, איציק מיקלישאנסקי (כינויו הפארטיזאני: איצקוטיס) ויענקל לוי (כינויו המתרתי: אנטאנאס גודאוסקאס), כמו שמתאר אחד הלוחמים²⁷⁸:
... והנה מתקדמת לעבר קובנא עגלה עמוסה לעייפה. במרחק כמה מאות צעדים לפני הולך נחמיה אנדלין, כשתת־מקלעו מוכן לפעולה. אחרי העגלה צועד יענקל לוי. על העגלה יושב ברוך־איציק מיקלישאנסקי. במושכות הסוס אוחז איכר. במבט מבחוץ על מטען העגלה קשה לגלות, שבה חבויים מקלט־רדיו, סוללות ואקומולאטורים, וכן 8 מוקשים מאגנטיים. מטען הספרות שהם מובילים נפרק בכל הכפרים שבדרך, כדי להפיצה בין האוכלוסים.

רוב הפעולות מהסוג הזה נעשו אגב משימות אחרות שהיו עיקר. כך הצליחו מזרי הדרך זונדל שטרום, שרה רובינזון, ברוך לופיאנסקי ושמואליק מורד־קובסקי, שנשלחו לקובנא במטרות שונות, לנהל תעמולת הסברה בין בני הכפרים שפגשו בדרכם, עד שהפכו לאנשי קשר. גם הפלוגה הקרבית, שביצעה משימות קרביות מובהקות, חילקה לאוכלוסיה הליטאית ספרות־

277. פק"ג מוסיף (עמ' 155): "כתובת זו לא נשארה כלשונה זמן רב. מישהו מחק את המלה 'יהודים' ורשם במקומה 'גרמנים', ועל ידי כך העניק לכתובת את המשמעות הנכונה: 'באנדיטים הם הגרמנים'".

278. פק"ג, עמ' 147.

חלק רביעי: לחימה ונקם

תעמולה סובייטית ועיתונים ליטאיים²⁷⁹. בכמה מקרים אף חולקו בין האיכרים הליטאים בהמות שנלקחו מחוות גרמניות.

תייסוד ראטנר, הקומיסאר של גדוד "קדימה", גשלה למשימה מפלגתית לבילורוסיה²⁸⁰. כשעבר גדוד "קדימה" לליטא פעל הלה, לפי הוראות המפלגה הקומוניסטית, בכפרי דרום-ליטא²⁸¹. בפעולה זו נספה יחד עם חברו יענקל לוי כמה ימים לפני בוא הצבא הסובייטי.

מאחר שהשימוש במכשירי הקשר היה מצומצם ביותר, מסיבות שונות וגם מסיבות ביטחון, הוטל גם תפקיד זה על הפארטיזאנים עצמם. הקשר בין יחידות הפארטיזאניות בינו לבין עצמן ובין מרכזי המחתרת האנטי-נאצית בעיר (כולל הגיטו) ובכפר בוצע ע"י שליחים מיוחדים. הללו שימשו גם מלווים ומורי דרך לאנשי מחתרת בדרכם ליער או בחזירתם למקום פעילותם. לתפקידי דים אלו נבחרו רק לוחמים מנוסים, נאמנים ואמיצים ביותר, שהתמצאו בדרכים ובשבילים והיו מסוגלים לשמור על סוד שליחותם, גם אם נפלו בידי האויב. רובם היו אלה אותם מורי הדרך היהודים, שעשו דרכם מהיער לגיטו כמה פעמים²⁸² — אבא דיסקאנט, טוביה פילובניק, ברוך לופיאנסקי, זונדל שטרום, ישראל גולדבלאט, שרה רובינזון, נחמיה אנדלין ושמואליק מורד-קובסקי. תפקידים אחרים ביותר הוטלו על שני האחרונים.

נחמיה אנדלין, שהוביל בהצלחה כארבע קבוצות לוחמים מהגיטו היערה, ליווה גם אישים חשובים של המחתרת בדרכם מהיער לקובנא ובחזרה. לימים נתמנה לקשר הראשי של מפקדת הבריגאדה עם המחתרת בעיר קובנא. על הצלחתו של שמואליק מורדקובסקי בכמה שליחויות סופר כבר למעלה. ביער עמדו מייד על תכונותיו המיוחדות המתאימות לתפקידי סיוע, ליווי וקשר. חושו המופלא להבחין בסכנה, זריזותו להתמצא במצבים מסובכים ביותר, מזגו השקט וקור רוחו הקנו לו מעמד מיוחד בין הלוחמים, ומייד עם בואו ליער שימש בתפקידים מיוחדים. מלבד שליחויותיו לקובנא הוטל עליו ללוות לבילורוסיה את מפקד החטיבה גניס. בהיותו שומר-סוד ושתקן מטבעו לא נודעו פרטים על שאר תפקידיו, וברובם נשארו נעלמים עד היום.

חברו מספר²⁸³ :

הוא עשה גם כמה שירותים מרכזיים בשביל מפקדת הבריגאדה... הוא

279. 2 עיתונים ליטאיים, שהופיעו בשנת 1940 בליטא בעת השלטון הסובייטי, הוסיפו להופיע גם בשנות המלחמה במוסקווא. משם הועברו בדרכים שונות לליטא.

280. תפקידו כקומיסאר נמשך למעשה ימים מספר. בגדוד רינגו, ששליחותו זו באה כדי להדיחו ממעמדו הרם (עדות מיכאל פאסטרנאק, עמ' 2).

281. עדות גרישא שפר, עמ' 35 (תקליט 9).

282. לאחר שנתגלה לגרמנים הבסיס הפארטיזאני במוראווא נעשה הגיטו תחליף לבסיס זה. כך למשל שהו בו הלוחמים טוביה פילובניק וי' ברוכוביץ יחד עם חברם הרוסי, אורלוב, וקיבלו סיוע מלא מצד המחתרת בגיטו (פק"ג, עמ' 106).

283. עדות ח' גלעין (גכטל), עמ' 49—50 (תקליט 16).

פרק יג: משימות פארטיזאניות

סיפר לי כיצד העביר את הקומבריג²⁸⁴ למזרח. הלה, כל הזמן שהוא הלך אתו הרגיש בטוח. שמואליק... נשלח על ידו לקובנא עם מכתב למפלגה הקומוניסטית הליטאית... מלבד זה היה מהראשונים שהוציאו קבוצות מקובנא להוביל אותם ליער.

ביער אמנם העריכו אותו. בכל אופן הוא בעצמו לא מצא את מקומו. הוא לא ראה את ייעודו בשירות רגיל... תמיד חיפש תפקידים מיוחדים, ואלה לא הוטלו עליו בתוך הבסיס... הרבה פעמים הוא סיפר לי, שהנה הוא הולך לבקש שישלחו אותו לאיזו שהן פעולות. וגם אז לפעולה הזאת, כשיצא יחד עם השישה, יצא הוא בהתנדבות. אני זוכר שהוא אמר לי בשמחה: הנה סוף סוף אני גפטר מהבסיס, אני הולך לעשות משהו...

לפני הפינוי הראשון²⁸⁵ נפסקו הפעולות המיוחדות שלו, ואז הוא התהלך כסהרורי ממש, הרגיש שאין לו מה לעשות. הוא יצא יחד עם כולם לפעולות, אבל הוא שטעם כבר תפקידים יותר חשובים לא הרגיש בטוב אחרת. הוא כל הזמן שאף למשהו מיוחד. אני חושב שאנשי הבסיס לא הכירו אותו כל כך. כי הוא היה מעט מאד זמן [בבסיס]. מלבד זה היה צנוע, לא היה מספר כל הדברים שעשה... הם היו בגדר סוד...

הקשר החיוני ביותר ללוחמים היה כמובן הקשר עם הגיטו. יצוין שגם לאחר שיבוש הקשר התקין עם הגיטו הנצור לא נלאו הלוחמים יוצאי הגיטו מנסיונות לחדור ולדעת מה נעשה בין חומותיו. בהיות הפלוגה הקרבית בסביבות וילקומיר נשלחה במיוחד בחורה לקובנא להביא דו"ח על הנעשה בגיטו²⁸⁶. יוזמה דומה נקטה מפקדת גדוד "קדימה" בהיות הגדוד בסביבות קאזלו-רודא.

שחרור אסירים ושבויים

כאמור, בעידודם של פארטיזאנים הצליחו כ־40 יהודים לברוח ממחנה-העבודה בקושידאר. המגע עם פארטיזאנים בסביבות מחנה-העבודה בקיידאן גם הוא היה גורם מדרבן לבריחתם של פעילי המחתרת במחנה זה²⁸⁷. פארטיזאנים חדרו למחנה-הריכוז הנוודע-לשמצה בפראווינישקיס, שבו הועבדו בפרך אנשי מחתרת ובלתי נאמנים לשלטון הנאצי. חלק מאסיריו שוחררו בפעולה מתוכננת ונועות²⁸⁸. שחרורם של אסירים אלה וצירופם לגדודי הפארטיזאנים הביאו

284. קומאנדיר הבריגאדה, יורגיס.

285. ראה למעלה, הערה 264.

286. עדות ח' גלעין (גכטל), שם.

287. ראה למעלה, פרק ט.

288. שטאראס, עמ' 75-76.

חלק רביעי: לחימה ונקם

לתוספת-כוח-אדם של־ממש לתנועה הפארטיזאנית ולמחתרת, אך במיוחד נודעה לכך חשיבות פוליטית ממדרגה ראשונה. העובדות על שחרור שבויים, עובדי כפייה ואסירי בתי הסוהר פשטו בין האוכלוסיה כשהן מוגזמות פי כמה וכמה, וזה עודד כל אסיר ושבוי לנסות לברוח, או לפחות לצפות לשחרור מן החוץ.

פעולות יוזמות דומות נעשו גם במחנות שבויים. מובן שעדיפות ניתנה לאותם שבויים שהוכיחו נכונות מסוימת ויוזמה משלהם. על הפארטיזאנים שומה היה לתאם את זמן בריחתם, לחכות להם ולהביאם לגרודיהם. באפריל 1944 הוטל על נחמיה אנדלין לקבץ ביערות מזרח-ליטא קציני צבא סובייטיים, ששוטטו ביערות ימים רבים, בלי שיהיה להם קשר עם פארטיזאנים סדירים. אנדלין חזר למפקדת הבריגאדה עם 29 קצינים בורחי שבי, שהצטרפו רובם ככולם לשורות הפארטיזאנים.

באותו חודש פרצו אנשי גדוד "קדימה" לבית-הסוהר ב־ראוול (במרחק ק"מ מן הכפר וצ'ורישקיס), ולאחר שהתגברו על המשמר והסוהרים שחררו 39 אסירים ליטאים, שמקצתם הצטרפו לשורות משחרריהם.

להלן פרטים על מיבצע זה מפי אחד מ־12 הפורצים שחדרו לבניין המבוצר, בעוד שכל הגדוד התחפר מסביב לשם הבטחה²⁸⁹:

... על הפלוגה שלנו הוטל להתקיף בית-סוהר על יד כפר מסוים, שבו חנה גארניזון גרמני. על בית-הסוהר שמרו עשרה שוטרים ליטאים. בבית-הסוהר הזה נכלאו פולנים וליטאים שסירבו לנסוע לגרמניה. תפקידנו היה להשתלט על המקום, לשחרר את האסירים ולקחת את הנשק מהשומרים. כל הפלוגה נקראה למיבצע זה. מתוך הפלוגה נבחרו שנים-עשר איש, שלבשו מדים גרמניים וזוינו בנשק גרמני. תפקידם היה לפרוץ לבית המגורים של השומרים ולחסלם. עם שחר יצאנו לפעור לה. הכיתה המחופשת הגיחה מהיער ועברה את הדרך במצעד בנוסח גרמני, והשאר יצאו למארבים ולהבטחה, במקרה שתוזעק תגבורת גרמנית. הכיתה צריכה היתה לפעול בהחלטיות ובשקט. לפי הידיעות שהגיעו אלינו היה המשמר נוהג להתחלף בשעות הבוקר המוקדמות. תיכננו את הפריצה, ועל שני לוחמים הוטל לכבוש את הכניסה. שני לוחמים אחרים נשארו בחוץ לחיפוי. בית המגורים של השומרים היה מוגן בחומה בגובה של מטר וחצי. לפי התוכנית היה תפקידי להיכנס לחדר תוך השמעת פקודות בגרמנית. הפעולה התנהלה בסדר עד הכניסה לאולם. לפתע פרץ המפקד שלנו לאחד החדרים הצדדיים וצעק ברוסית: "רוקי ויירד!" [הידיים למעלה]. עתה לא היתה לנו ברירה

289. צבי שפר, "בגיטו וביער", ספר הפרטיזנים היהודים, כרך ב', עמ' 528; השווה עדות גרישא שפר, עמ' 24—25; שטאראס, עמ' 106—107; הכיבוש ההיסטוריוסטי וכר', עמ' 323; וכן עדות דוד יחס.

פרק יג: משימות פארטיזאניות

אלא לפרוץ בכל הדלתות ולהשתלט בכוח על החדרים. אני ולוחם אוקראיני אחד הסתערנו על דלת נעולה. בחדר שני נתקל הפארטיזאן קוסטיא ביריות רובה. הכול פתחו ביריות. אני וחברי האוקראיני חיסלנו כמה ליטאים. את מנהל בית הסוהר לקחנו בשבי. פלוגת ההבטחה פרצה לבית הסוהר ושחררה את האסירים. ניתנה להם האפשרות להצטרף אלינו או לברוח. רובם ברחו. את גופת קוסטיא הוצאנו מהבית וכרינו קבר ביער. לאחר שנטלנו אתנו את הנשק והציוד, הועלה הבית על אגפיו באש.

גם הפלוגה הקרבית, שמנתה בתחילה 35 איש, הכפילה את מספר לוחמיה²⁹⁰, לאחר ששחררה מחנה שבויים ע"י הכפר פאגלז'אי²⁹¹.

משימות שונות

מלבד הפעולות הנ"ל, שהיו כמעט שגרתיות ותוכננו בדרך כלל מראש, היו גם פעולות לעת-מצוא, לצורך השעה. כך, למשל, כשנודע במאי 1944, שיחידת טאנקים עומדת לעבור דרך היער, הוקם כל הגדוד על הרגליים ויצא לקדם את הטור המשוריין, מתוך חפירות הגנה מיוחדות שנחפרו בחיפזון לשם כך²⁹². כשאיש מחתרת ליטאי מהעיר קובנא נפצע ברגלו בהגיעו ליער, ונשאר במחנה הפארטיזאני של גניס שמעבר לכביש, נשלחו שישה אנשים מגדוד "מוות-לכובשים" להביאו משם באלונקה דרך שטחי הביצות הטובעניות שמשני עברי הכביש וילנא-לידא²⁹³. כשאזל החומר הכימי להטענת המצברים החשמליים של מכשירי השידור, נשלח יוסף רוזין בלוויית הלוחם הפולני, שורא, לכפרו של זה, להשיג את החומר החשוב²⁹⁴. תפקידים שונים היו מוטלים על הלוחמים בהסדרת כל מיני עניינים עם האיכרים לאחר פעולות אספקה, כגון החזרת העגלות והסוסים וכדומה. מלבד אמצעי הביטחון והזהירות המתאימים שנזקקו להם היתה על חוליית מובילי השיירה גם אחריות לשלום הכבודה²⁹⁵.

היו גם פעולות מסוג אחר, בעלות אופי כללי, שבוצעו בהשתתפות כל

290. בסוף מנתה הפלוגה הקרבית למעלה מ-100 איש. לאחר השחרור נערכה חקירה על מהימנותם של המצטרפים השונים. רבים מהם נשפטו בעוון שיתוף-פעולה עם האויב (עדות חיים גלעין (גכטל), עמ' 41, תקליט 14).

291. לפי פק"ג, עמ' 156. לעומת זאת, ממקור אחר (עדות חיים גלעין, שם) מסתבר, שלשבויים ניתנה הזדמנות מצוינת לברוח מכלאם, אך הם היססו, והמו"מ אתם נמשך כשבוע ימים.

292. עדות אליעזר מוזס, עמ' 24 (תקליט 7).

293. שם, עמ' 20–21 (תקליט 6).

294. עדות יוסף רוזן, עמ' 21 (תקליט 5).

295. תיאור תקלות ובעיות טכניות בהחזרת הרכב לאיכרים ראה עדות חיים גלעין (גכטל), עמ' 29.

חלק רביעי: לחימה ונקם

הגדודים, בהתאם להוראות מפקדת הבריגאדה. כך למשל שוגרה, כמסופר למעלה, פלוגה מקובצת לבילורוסיה לקבל מטעני נשק, שנועדו לבריגאדה הליטאית²⁹⁶. הסידורים המתאימים לקבל את הנשק המוצנח ב"שדה התעופה" של הבריגאדה, ובכלל זה הספקת דלק למדורות הסימון, הצבת יחידות הבטחה במקום ופירוק המטען, הוטלו לפי מפתח מסוים על כל הגדודים שביער. הוא הדין ביחידות הסריקה, שהוטל עליהם לחפש מצנחים שסטו מהמקום המיועד, ולחלץ צנחנים שנחתו בעבי היער ובביצות²⁹⁷.

בהתקרב החזית לליטא גברה פעילות "הפולנים-הלבנים" גם ביערות רודני-קי, עד כדי איום רציני על דרכי האספקה של הבריגאדה הליטאית²⁹⁸. התגרותם הגיעה לשיאה, כשהשתלטו על הכפר פופישקיס והפכוהו לבסיסם הקבוע. יחד עם ביצוע פעולות תגמול נגדם²⁹⁹, נענתה מפקדת הבריגאדה להצעה לנהל מו"מ על שביתת-נשק. נציגי שני הצדדים הגיעו לפגישה בליווי כוח מזוין. בפלוגה המקובצת של הבריגאדה, שתפסה עמדות סמוך למקום, השתתפו גם לוחמים מהגדוד "מוות-לכובשים". פגישות כאלה נתקיימו כמה פעמים אך לידי הסכם לא הגיעו³⁰⁰.

פשיטות ומסעות למרחקים

בסיס הקבע של שלושת הגדודים הקובנאיים, על סדריו, מיתקניו ושירותיו, נתן ללוחמים הרגשה של ביטחון, ואפילו של נוחיות יחסית, בין פעולה לפעולה. לעומת יתרונות אלו, שהלכו וגדלו עם השתפרות השירותים ושכלולם, בלט ליקוי שהורגש יותר ויותר במשך הזמן, והוא — ריחוק של הבסיס ממקום הפעולות. בקיץ 1944 הועתקה נקודת הכובד של פעולות הלחימה של הגדודים האלה למרכז-ליטא. לא-מעט גרמה לכך העובדה, שמרחב-הפעולה של הבריגאדה הליטאית נעשה צפוף מדי, עקב ריבוי הגדודים והתעצמותם, ובזמן האחרון כמעט שלא נותר שדה-פעולה לגדודים הקובנאיים בתחום יערות-רודניקי³⁰¹. כפי שראינו, ברוב הפעולות הצבאיות שבוצעו במיוחד ע"י

296. ראה למעלה, פרק יב, "נשק".

297. פעם אחת נחתה צנחנית-קשרית לא במקום המיועד והסתבכה בענפי עץ גבוה, שם נשארה תלויה עד שחילצה (ראה מונצ'ונסקאס, עמ' 275).

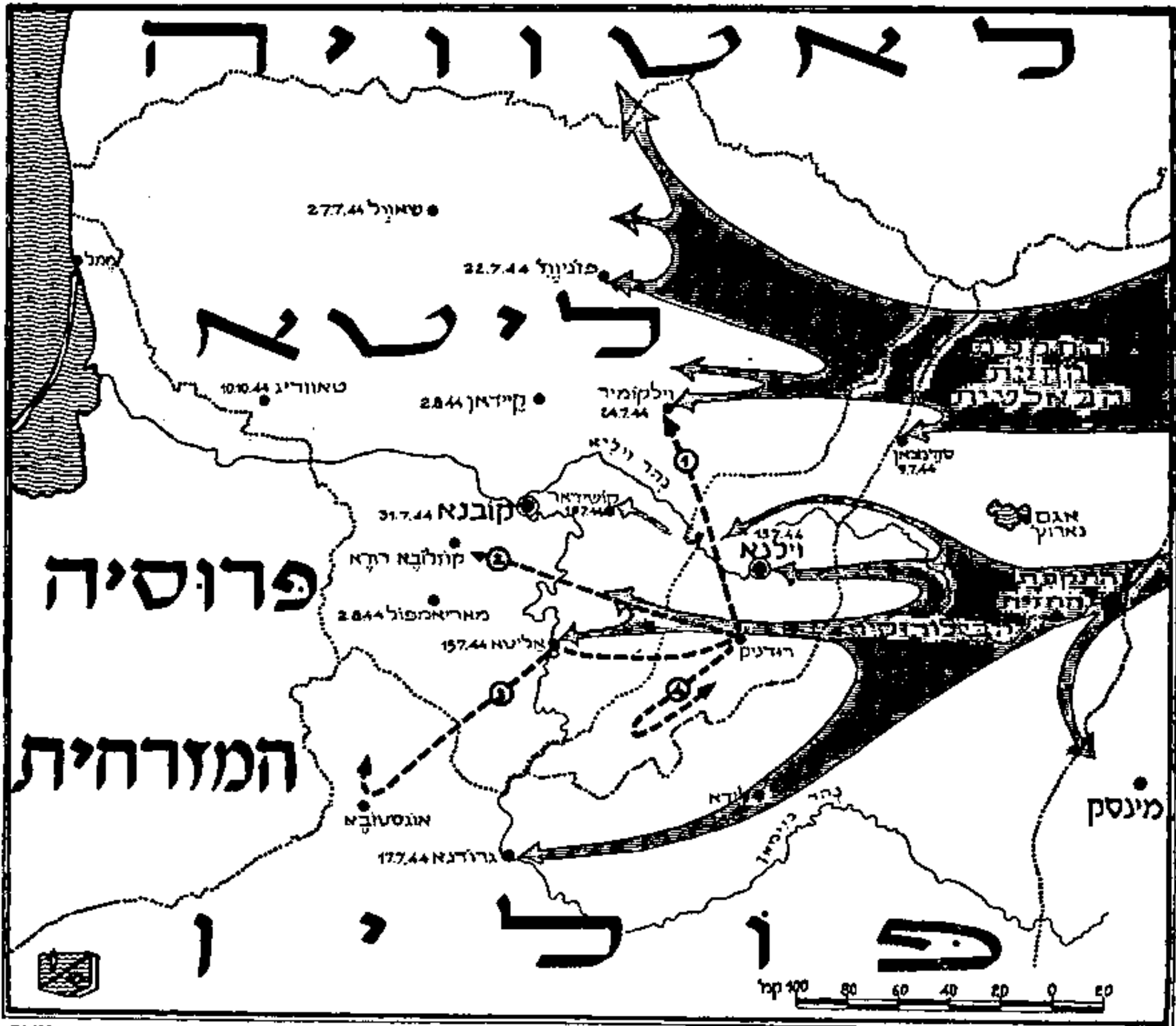
298. בידיהם נהרג גם זקן הפארטיזאנים ביערות רודניקי, ה"באטיא", שהיה נערץ על כל הפארטיזאנים (ח' לזר, עמ' 238).

299. פעולת עונשין נעשתה בכפר אחד, ששימש בסיס ל"פולנים הלבנים", וכן הוצאו להורג 2 קצינים פולנים, שנשבו בקרב קודם (לזר, עמ' 361).

300. ספר הפרטיזנים היהודים, כרך א', עמ' 256. לפי מקור אחר הצליחו הפארטיזאנים בתכסיסי ערמה להקיף את "הפולנים הלבנים" ולפרוק את נשקם (שם, עמ' 141). על היחסים עם "הפולנים הלבנים" ערב השחרור ראה להלן, פרק טו.

301. תנועת הרכבות בקוים וילנא—לידא, ווילנא—גרודנא הצטמצמה ביותר, כמעט

סר ק יג: משימות פארטיזאניות

בעזרת אבא בנדויד, מערכת ידועים

חדירות הפארטיזאנים לליטא
והתקפת הצבא האדום ביולי 1944

ביאור המיספרים:

- (1) כיוון החדירה של הפלוגה הקרבית "מוות לכובשים"
- (2) כיוון החדירה של "גדוד קדימה"
- (3) כיוון החדירה של גדוד "ולאדאס בארונאס"
- (4) כיוון החדירה של היחידה הנבחרת.

התאריכים שבצד הערים מסמנים את יום שחרורן בידי הצבא האדום: קובנא לא נכבשה אלא שבועיים אחרי קושדאר, אליטא וגרודנא, וב-14 הימים הגורליים האלה הספיקו הנאצים לחסל את הגיטו (ר' עמוד 369).

חלק רביעי: לחימה ונקם

הגדודים הקובנאיים נמצא היעד רחוק מהבסיס, על אדמת ליטא, מערבה ממסילת-הברזל וילנא-גרודנא, והדרך הייתה כרוכה בקשיים רבים, באיבוד זמן יקר ובסכנות גדולות³⁰². מלבד זה, גם התקפת הקיץ של הצבא הסובייטי בקטע ויטבסק עוררה בעיות בנוגע למצבה ולתפקידה של הבריגאדה הליטאית בכללה. ההתקדמות המהירה של הצבא הסובייטי עשוייה הייתה להפוך את סביבות יערות-רודניקי לתחום החזית, והרי תפקידם של הפארטיזאנים היה לפעול בעורף.

לאור כל הגורמים האלה הוחלט להעביר את מרבית הכוח של הגדודים הקובנאיים לדרום-ליטא ולמערב-ליטא, ששם שמורים היו להם תפקידים נכבדים ושדה-פעולה נרחב. למעשה ניתן לראות בכך חידוש "תוכנית-אוגוסט-טובה", שהוטלה בשעתו על לוחמי גיטו קובנא, ולא יצאה לפועל בגלל חוסר ניסיון וחוסר תכנון מתאים. בהפסקות של פרקי זמן קצרים נטשו את הבסיס 4 יחידות גדולות, ועברו לליטא: הפלוגה הקרבית של "מוות-לכובשים", הגדוד ע"ש ולאדאס בארונאס, גדוד "קדימה" ויחידה נבחרת של הגדוד "מוות-לכובשים" בראשות מפקדה קוסטיא³⁰³.

הפלוגה הקרבית, שהיתה כאמור פלוגת-המחץ של הגדוד "מוות-לכובשים", הוטלו עליה משימות פשיטה בסביבה ליטאית טהורה, באיזור וילקומיר, ונקבע לה זמן לכך — חודש עד חודש-וחצי. ביום יציאתה מהבסיס, ב-25 במאי 1944, היו בה 35 לוחמים, מהם 7 יהודים: דוד טפר, זונדל שטרומ, לייבל שטרומ, ישראל גולדבלאט, יצחק נמזר, יהודה ליפשיץ וחיים גכטל. והרי תיאור מסע הפלוגה ועלילותיה³⁰⁴:

... מפקדנו היה ה"לוצ'יק"³⁰⁵, פארטיזאן ששירת בראשית המלחמה כטייס בצבא האדום, נפל בשבי הגרמני וברח משם ליערות... הוטל עלינו לבצע פשיטה נועזת דרך ליטא לאיזור וילקומיר, שטרם הרגיש

עד כדי הפסקה מוחלטת (מונצ'ונסקאס, עמ' 265). על "חוסר העבודה" שהחל מסתמן ביערות-רודניקי בשטחי החבלה, ראה גם עדות ברוך גופר (גרודניק), עמ' 16—18.

302. במיוחד הייתה סכנה בחציית מסילת הברזל. עשרות לוחמים קיפחו חייהם שם בשובם מליטא מפעולות חבלה נועזות. בין הנספים שם היה החבלן הנודע, יורקא, שסופר עליו למעלה, עמ' 326.

303. מלבדן יצאו עוד כמה יחידות, ובראש אחת מהן מפקד הבריגאדה יורגיס, שמקומו ביער מילא הקומיסאר גאבריס. הגדודים הווילנאיים נשארו ביערות רודניקי, כנראה כדי להבטיח את השטח שלא ייכבש בידי "הפולנים הלבנים".

304. חיים גלעין, מתוך חיבור הנכלל ב"ספר יהודי ליטא", כרך ב', הנמצא עתה בדפוס. השווה עדות השלמה של הג"ל, עמ' 41—45 (תקליט 14).

305. ברוסית — טייס. שמו היה סטיפאן קוליקוב. הוא הצטרף לגדוד יחד עם קבוצת סולומין, מיערות יונאווא. הוא נתמנה למפקד הפלוגה הקרבית לאחר שגספה מפקדה הראשון, מישקא טרושין.

פרק יג: משימות פארטיזאניות

את נחת־זרועו של הפארטיזאן הסובייטי. מטרותינו היו: חבלה במית־קני האויב, התססת האוכלוסיה נגד הגרמנים ונקמה במשתפי הפעולה אתם. אנו היהודים הוספנו בלבנו עוד תפקיד: נקמה במרצחי־היהודים. היינו מזוינים היטב בתת־מקלעים, ברובים ובמקלעים קלים, ולקחנו אתנו הרבה "טול". כבר בראשית הדרך ביצענו כמה פעולות חבלה קטנות והרגשנו, כי בקרב האוכלוסיה ובין אנשי השלטון בליטא שוררת אווירה של עצבנות ורוגז. משנכנסנו לליטא המרכזית ושמנו כמה מארבים מוצלחים על יחידות צבא גרמניות קטנות³⁰⁶, נפוצה השמועה בתוך האוכלוסיה הכפרית, כי צבא סובייטי הופיע. יחידות שלמות של ה"סאוויסאוגא"³⁰⁷ התחקו אחרי עקבותינו, ועשו מאמצים להקים מגע אתנו ולמסור לנו את נשקם, כאות שהם עוזבים את הגרמנים ונכנעים לשלטון הסובייטי. מעטים גם ביקשו להצטרף לשורותינו כדי להכות בגרמנים. כעבור ימים מספר נצטבר אצלנו כל כך הרבה נשק שהיינו נאלצים להשמיד אותו בדרך, כדי ששוב לא יפול לידי הגרמנים. אך מצד שני היו גם יחידות "סאוויסאוגא" שהעזו לרדוף אחרינו ולהת־קיפנו. פעם התעכבנו בכפר קטן ליום־מנוחה. באמצע היום הודיעו לנו האיכרים, כי יחידה ליטאית הגיעה ומנסה לכתר אותנו. קפצנו ברגע האחרון אל תורשה שליד הכפר, תפסנו עמדות־הגנה והכינונו לליטאים "קבלת־פנים". יחידתם מנתה כ־50 איש, מזוינים מכף־רגל־עד־ראש. אך קור־הרוח לא עזב אותנו. נתנו להם להתקרב עד החורשה ממש ואז פתחנו עליהם באש מכל כלי הנשק שהיה בידי הפלוגה. עוצמת־האש היתה גדולה ומפתיעה כל־כך, שהליטאים התפזרו בבהלה בהשאי־רם במקום הרבה הרוגים ופצועים. מעתה התחזקו אנשי הסביבה בדעה, כי באיזורם הוצנחה יחידה סובייטית חזקה של כמה מאות איש. מעתה לא העזו עוד אנשי "צבא־ההגנה" הליטאי להתקיפנו ויכולנו לעשות מלאכתנו ביתר ביטחון. הדבר הראשון שעשינו היתה הצתת מחסני־התבואה הענקיים שבאיזור וילקומיר, שהיו בידי הצבא הגרמני. היתה זו פעולה מוצלחת, והרעיון צץ במוחו של אחד מלוחמינו, יצחק נְמֶזֶר, יהודי שגר עד פרוץ המלחמה באיזור זה ומוצאו ממשפחת אופים וסוחר־תבואה. התקדמנו הלאה למרכז איזור וילקומיר והתחלנו לבצע פעולות חבלה וטיהור שיטתיות³⁰⁸. קודם־כל פוצצנו בכמה מקומות

306. על יד הכפר פאגלזאי פגעו במכונית־טרילר צבאית עמוסה נשק, ובה 8 חיילים גרמנים, ושרפוה (פ"ק"ג, עמ' 150).

307. בשם "סאוויסאוגא" (הגנה עצמית) כונו היחידות הליטאיות להגנה מקומית, שהוקמו ע"י הגרמנים. פרטים על היחידות הליטאיות שהוקמו בידי הגרמנים, ראה ויצאס, עמ' 27 ואילך.

308. ביניהן הצתת בית־חרושת לספירט ולזפת (עדות היים גלעין (גכסל), עמ' 42, תקליט 14).

חלק רביעי: לחימה ונקם

את מסילת-הברזל צרת-הפסים, וילקומיר-פּוֹנְיוֹוֹ³⁰⁹, והוצאנו אותה מכלל שימוש. שמנו מארבים בדרכים והשמדנו כמה יחידות צבא גרמניות. מכמה כפרים אספנו 13 שוטרים ליטאים³¹⁰, שלפי עדות האוכלוסיה³¹¹ השתתפו בהשמדת יהודי יונאווא, וחיסלנו אותם.

שלא כבבסיס הקבע שררה בפלוגה הקרבית רוח סובלנות בין הלוחמים היהודים והרוסים³¹². מפקד הפלוגה אף הפלה לטובה את פקודיו היהודים³¹³, ויחס מיוחד היה לו כלפי הלוחם הוותיק, דוד טפר, והיה מתייעץ עמו לפני החלטה חשובה. בהשפעתו גם נשלח שליח לבדוק את המצב בגיטו קובנא. כן ניסו הלוחמים היהודים בכל הדרכים לגלות יהודים שרידי הרציחות, המתחבאים במקומות נסתרים, ולצרפם לפלוגה. אולם בכל תקופת הפשיטה לא גילו אפילו יהודי אחד.

הגדוד ע"ש וולאדאס בארונאס, שהרבה מאנשיו נפלו בקרב וצ'ורישקיס, הוטל עליו בסוף אפריל 1944 לעבור בשלמותו לדרום-ליטא ולהקים שם בסיס חדש. עם 22 היוצאים נמנו 13 לוחמים יהודים, וביניהם: יצחק ליפשיץ, מנדל דייץ, פרץ קליאצ'קו, ישראל גיטלין, אהרן גפנוביץ, שכנא שילין, מיכאל גלבטרוונק, ישראל יואלס, ו-3 לוחמות: רחל ליפשיץ, פרידה רוטשטיין וזויה טינט. בראש המסע עמדו מפקד הגדוד סמיונוב, הקומיסאר מישא באלקין (יהודי מסאראטוב) והרב-סמל איוואן קרוגליאקוב (כינויו — "דיאדיא ואניא").

אך יצא הגדוד משולי היערות מערבה וכבר נכונה לו התנגשות חמורה עם יחידת ה"סאוויסאוגא", שארבה לו ע"י העיירה אולקניק. לוחם יהודי מספר³¹⁴:

ביום השני לצאתנו... הגענו 80 ק"מ מערבה מהבסיס. בחורשה קטנה נשארנו לחניית יום... לפתע ניתכו עלינו כדורים מכל קצווי היער... נתברר שהתוקפים הם ליטאים מיחידות ה"סאוויסאוגא". הם כיתרו את החורשה ובכות עדיף פירכמה עמדו להסתער עלינו. נאלצנו אפוא

309. לפי מקור אחר: קו וילקומיר—יונאווא (פ"ק ג, עמ' 156).

310. בין השבויים היה מפקד משטרת מחוז וילקומיר, הקצין קאטורקא.

311. בעניין זה נסתייעו במיוחד באוכלוסים הרוסים שבסביבה, המכונים "סטארוביי-רים", שסבלו רבות מנגישות הליטאים (ראה גם למעלה, עמ' 256).

312. יצא מן הכלל מפקד אחד, שהציק ללוחמים היהודים. הוא נורה למוות בפקודת ה"לוצ'יק" כמה ימים לפני בוא הצבא הסובייטי, משהתברר שהיה משתף פעולה עם הגרמנים (עדות חיים גלעין, עמ' 38, תקליט 13).

313. לפי עדות חיים גלעין (עמ' 49, תקליט 16) אמר לו ה"לוצ'יק": "עליכם [היהודים] אני חייב לשמור; אתם מעטים וצריכים לחזור חיים". לפי מקור אחר (עדות יהודה ליפשיץ, עמ' 7) הסביר הלה פעם, כשהיה בגילופין, שכל יהודי יקר בעיניו, כי לכשיבוא הצבא הסובייטי ובפלוגתו לא יהיו יהודים, יחשבוה לכנופיית שודדים.

314. עדות ישראל יואלס, עמ' 6—7.

פרק יג: משימות פארטיזאניות

לפרוץ את הטבעת במהירות כזו, שהאויב כמעט ולא השגיח בזה, מאחר והיינו לבושים מדים שונים (ביניהם מדים ליטאיים). משפרצנו ונמצאנו בעורפם היו הם בטוחים שאנו תגבורת ליטאית עבורם. ברוב שמתם פרצו בקריאות הידד לקראתנו. הנחנו להם להתקרב עד כדי 10 מטרים, ואז פתחנו באש מכל כלי הנשק שבידינו. כ־60 מאנשי האויב נפגעו. המשכנו להתקיף בעודם נבוכים, ובקרב פנים-אל-פנים שברנו התנגדוֹתם. נפלו לידינו 15 שבויים וכמה עשרות רובים. מאתנו לא נפגע אדם. המשכנו בדרכנו עד שהגענו ליערות ואיניזונאי בסביבות אליטה, שם נפגשנו עם יורגיס... יורגיס נתן לנו פקודה ללכת לאוגוסטובה ומשם לשלוח קשר לקאזלורודא כדי לבחון את המקום³¹⁵. ואכן כשהגענו לאוגוסטובה יצאו מישא באלקין וקאזיס ליערות קאזלורודא לחפש קשר עם פארטיזאנים, כדי לאפשר לכל הגדוד שלנו לעבור לשם. כי לפי מה שהוגד לנו צריכה היתה אוגוסטובה לשמש כבסיס זמני בלבד... היחסים בינינו ובין הפארטיזאנים הליטאים היו טובים³¹⁶... בין המשימות שביצענו אני זוכר את פיצוץ בניין המשטרה בעיירה ויסיאי...

גם הלוחמים היהודים של הגדוד הזה היו כמהים למצוא מבני עמם בסביבות פעילותם. על 2 פגישות עם יהודים מספר בעדותו מפקד הסיור של הגדוד³¹⁷: כשנודע לנו שיש פארטיזאנים פולנים בסביבה... החלטנו לבא במגע אתם. אני הלכתי עם הסגל של הפיקוד, והתברר שהם פארטיזאנים אדומים פולנים. הם הזמינו אותנו לבסיס שלהם, ובתוך הבסיס היו מעט נשים. בין אלה ראיתי בחורה... יהודייה, מסביבות גרודנא. היא סיפרה לי שהיו כאן הרבה יהודים והיה להם נשק. אח"כ הם נפגשו עם הפולנים. הפולנים לקחו אותם אתם, אבל אחרי כמה ימים לקחו את הנשק של היהודים, והשאירו אותם לבד, ורק אותה לקחו, מפני שגוי אחד מהפולנים התאהב בה. לאחר זמן נודע, שכל היהודים נפלו בידי המשטרה, ואת כולם הוציאו להורג...

פעם בלילה כשהלכתי לבדי, נתקלתי בבן אדם. חשדתי... שהוא אחד מהאוקראינים שמשרתים בצבא... אבל אחרי שצעקתי שהוא יזרוק את הנשק שלו, ראיתי שהוא זורק בסך-הכל מקל. התקרבותי אליו עד שיכולתי כבר להבחין מי הוא, וראיתי שזהו בן-אדם לבוש קרעים... אחרי כמה רגעים של שיחה אתו בפולנית, ראיתי שזה יהודי, בחור בגיל

315. לאותו מקום נשלחו אח"כ סיירים מהגיטו, כדי לחפש קשר עם פארטיזאנים. ראה להלן, פרק יד.

316. עוד בבסיס נודע הגדוד ע"ש ולאדאס בארונאס ביחסים הטובים ששררו בין הפיקוד ללוחמים היהודים.

317. עדות מיכאל יצחקי (גלבטרונק), עמ' 38—39 (תקליט א7).

חלק רביעי: לחימה ונקם

17—18... כשהוא ראה שאני יהודי... הוא כרע על ברכיו והתחיל מנשק את רגליי, והוא פשוט נתקף היסטריה. אחרי שהשקיתי אותו סיפר לי, שהם נמצאים פה משפחות שלמות שלוש שנים בסביבה, והם חיים מזה שהם יוצאים בלילה, כל פעם מישוהו אחר מהצעירים, ל"ארגן" אוכל... מכיוון שהם מכירים טוב את האיכרים ואין להם אמון בהם, הם גונבים מה שנשאר בדיר החזירים, ובשאר מיני מקומות. לקחתי את כתובת המקום שהם נמצאים בו, ואמרתי לו: "אני אדבר עם המפקד, איני רשאי לקחת אותך ישר אתי". גם הוא התנגד ללכת ישר אתי, כי הוא אחראי למשפחה שלו. במשפחתו אנשים זקנים, ויש לו עוד אחים קטנים ואחות. סוכם שאני אדבר עם המפקד, ואם המפקד יסכים נבוא ונקח את כל המשפחות האלה. כשחזרתי שוחחתי קודם עם סמיונוב, ואח"כ עם נאקטיס, ושניהם היו בדעה שאת הצעירים הם מוכנים לקבל, והזקנים יישארו שם במקומם ואנחנו רק נדאג למזונם. אני חזרתי לשם עם עוד אחד מהקבוצה שלי... אני הצעתי להם את ההצעה שאמרו לי הצעירים התנגדו. מצד אחד ראיתי שהם רוצים ללכת, ומצד שני רובצת עליהם האחריות של ההורים עם המשפחות. הם היו שמה 40—50 איש, יחד עם זקנים וילדים. הם היו בתנאים איומים, בלכלוך, בלי בגדים. הם לבשו שקים קשורים בתבלים, והיו מלאי פצעים. אמנם הם יכלו להתרחץ, אבל לא היתה להם אף חתיכת סבון. סבון קשה היה לקנות. ואני באמת לא ידעתי את המצב, ולא לקחתי אתי. באותו זמן היה אצלנו בשפע מכל דבר. אני שכחתי פשוט, לא חשבתי על זה לקחת אתי דברים כאלה.

לפגישות אלה לא היה המשך, כי לאחר כמה ימים החלה נסיגת הגרמנים, והלוחמים יצאו לילה לילה למקש את הדרכים או לתקוף שיירות. לא היתה אפוא שום אפשרות לבקר אצל היהודים הללו, והקשר אתם נפסק. הגדוד "קדימה" עזב בחודש מאי 1944 את בסיסו ויצא ליערות קאזלו־רודא (דרומית מקובנא). הגדוד, שבראשו עמדו הקאפיטאן צייקא, הקומיסאר סולומין־פטרוביץ³¹⁸ ורב־סמל אנטון בונדר, מנה כ־60 לוחמים, כמחציתם יהודים, ביניהם: שלמה ברזיר, כתריאל קובלנץ, חיים גאדל, שמעון בלוך, רבקה בלוך (גרמאן) גרישא שפר, רבקה אפשטיין, משה בראבו, מיכאל פאסטרנאק, זמקה ברנר, ראובן גליקמאן, לייזר זילבר, סימה יאשוונסקי, יענקל לוי, שולמית לרמאן, חיים־דוד ראטנר, ברל שטרן ואחרים. מורה הדרך היה נחמיה אנדלין, שהתמצאותו המופלאה עמדה לא אחת לגדוד בשעות מבחן קשות. מחוץ לפיקוד לא ידע איש מהגדוד את המטרה הסופית של המסע. מחמת הדרך הארוכה והקשה ואיבתה של האוכלוסייה הליטאית ניתנה הוראה

318. הוא קיבל תפקיד זה במקומו של חיים־דוד ראטנר.

פרק יג: משימות פארטיזאניות

חמורה להימנע מקרבות ומהתנגשויות, ולעשות כל מאמץ כדי להגיע במהירות האפשרית למקום המיועד.

המסע הזה וקורותיו מתוארים בעדות דלהלן³¹⁹:

לפני היציאה באה רוז'קה³²⁰ להיפרד בשם התנועה ואמרה לי, שאחד התפקידים שלי — לחפש מגע עם אנשי התנועה. היא ידעה שאנו יוצאים, אבל לאיזה כיוון לא ידעה... את המקום הקבוע לא ידענו גם אנחנו... כמה ימים לא יכולנו לעבור את מסילת הברזל מפני שהיתה שמירה מוגברת. בכל מקום היו גרמנים... עד שאומץ הלב גבר על מורך הלב, ופרצנו ועברנו את פסי הרכבת³²¹.

כל הזמן הלכנו לפי השיטה המקובלת דרום-מערבה. לפנות ערב היינו ניגשים לכפר, מכינים לנו את האספקה למשך היום הבא, לוקחים מורה-דרך, והוא היה מוביל אותנו... הלה היה במשך כל היום אתנו, לילה ויום, עד שהיינו יוצאים מתחום הכפר שלו. אז היינו משחררים אותו ונכנסים לכפר חדש, וחוזר חלילה...

ערב אחד יצאנו לפי הנוהג המקובל, נכנסנו לכפר, לקחנו מדריך והצטיידנו באספקה... בלילה התקדמנו ועברנו בשדה קמה, שבקצהו זרם נהר קטן. מעבר לו השתרע שטח פתוח... לפתע ניתכה אש מהגבעות הסמוכות. נצמדנו לאדמה בציפייה לפקודת המפקדים. אולם משום-מה לא ניתנו שום הוראות. חיכינו דרוכים בהרגשה שהחוליות איבדו את הקשר. ברגע זה של הרגשת התפוררות, התעורר פארטיזאן יהודי אחד ליוזמה עצמית והפעיל את המקלע³²². זה היה אות מעודד, ואחריו פתחו שאר הכלים במטח יריות. הפקודה עברה מחוליה לחוליה להסתער ולכבוש את החורשה שהיתה במרחק חמש מאות מטרים מאתנו... בזמן ההסתערות התערבבו הקבוצות ביניהן. מפקד המטה טעה ופנה בכיוון אחר, ורק בחורשה נערכו הכוחות מחדש. פה כרינו קבר לאחת הלוחמות שנפלה, ואת הפצועים העברנו לכפר סמוך... לפי כיוון ההליכה הבינונו בכל זאת שאנחנו הולכים לדרום-מערב, ועלינו לחצות את הניימן בנקודה מסוימת... כנראה שגם הגרמנים עקבו אחרי המסע שלנו. כאמור, בדרך כלל היינו יוצאים בלילה, מגיי

319. עדות גרישא שפר, עמ' 26 ואילך (תקליט 7). השווה עדות חיים נאדל, עמ' 6, ועדות דוד יחס.

320. רוז'קה קורצ'אק, מפעילות פס"א בוילנא ופרטיזאנית בגדוד הווילנאי הראשון. שימשה כמקשרת בין חברי השומר-הצעיר ביער.

321. חציית מסילת הברזל נעשתה על-ידי רודישקיס, מקום שנשמר במיוחד ע"י הגרמנים, ועל כן לא ציפו כאן כלל לפארטיזאנים. בחירת המעבר במקום זה היה פרי תכנונו של נחמיה אנדלין (פק"ג, עמ' 158).

322. היה זה המקלען מיכאל פאסטרנאק, שהצטיין בתפקידו הקרבי פעמים רבות.

חלק רביעי: לחימה ונקם

עים עם שחר לאינו חורשה קטנה, ושם היינו לגנים... פעם אחת נרדם משה בראבו ולא הרגישו בו, ואנחנו הסתלקנו ליער, והוא נשאר יחידי. אנחנו התחלנו להסתדר בשמירה וראינו שחסר לנו משה בראבו והתחלנו לחפש אותו... מסיבה זאת לא עברנו במעברה... ועשינו סטייה רבה צפונה ועברנו במשך כל הלילה. איכרים העבירו את הגדוד שלנו בסירות³²³. אח"כ נפוצה שמועה שעל יד המעברה היה מארב של גרמנים שחיכה לנו... משה התעורר, ולא ידע מה לעשות. הוא הלך אל איכר קרוב... ושמה מצא אותו סייר שלנו. הוא ביקש את האיכר שיעביר אותו את הניימן במקום מסוים... בראבו קיבל נזיפה חמורה מאוד, והיה אז חשש גם לחייו. במקרה מעין זה העונש היה מוות, אבל הוא איכשהו הסתדר והצטדק, ואפשר לאמר, שמעשה השטות שלו עמד לנו, שעשינו את הסטייה הזאת, ולא עברנו במעברה.

גם לאחר צליחת הניימן נכוננו לגדוד מארבים מסוכנים³²⁴. בשעה שהכוח הפארטיזאני נע לאורך כביש מסוג ב', שמצדו האחד יער עבות ומצדו השני שיחים, לפתע ירד עליהם מטר כדורים מכיוון השיחים. הלוחמים השתטחו במקום והחזירו באש חזקה לעבר השיחים. אש האויב השתתקה לחלוטין, והלוחמים התכוננו לזנק לשם כדי לחסל את המארב ולהבטיח המשך דרכם. ברם גחמיה אנדלין, מורה הדרך, הפתיע אותם בפקודתו הנמרצת: "חזור! אחריי רוצ"ן! נדהמים צייתו כולם לפקודתו, ורק לאחר ריצה של כמה מאות מטרים עצרם אנדלין במקום מוגן. באותו רגע הגיחו מתוך השיחים כ־500 חיילים גרמנים במכוניות קלות ונסוגו בבהלה בכיוון ההפוך. לפי עוצמת האש של הפארטיזאנים ובגלל נסיגתם המפתיעה חשבו הגרמנים שכוח עצום עומד להתקיפם, ולכן נסו בבהלה. לולא חושו של אנדלין היה הגדוד נשמד בידי המארב, שהיה עדיף ממנו בהרבה.

גם בעת חציית מסילת הברזל קובנא-מאריאמפול עמד לו לגדוד שיקולו הבריא של אנדלין. על עורק תחבורה חשוב זה שמרו הגרמנים יומם ולילה. בעיקר הופעלה השמירה החזקה בשעות הלילה, שבהן פועלים הפארטיזאנים כרגיל, ואילו בשעות היום הסתפקו בזקיף אחד על כל מאתיים מטר. נתקבלה הצעתו הנועזת של אנדלין, לחצות את המסילה לאור היום, בשעה 10 בבוקר. מובן שבשעה כזו לא ציפו הגרמנים כלל לפעולה הזאת, וכל המחנה עבר בשלום עד הגיעו לבסיסו החדש — יערות קאזלו-רודא, כשמאחריו דרך של 230 ק"מ. והרי תיאור המשך המסע בפי העד הנ"ל³²⁵:

הגענו למקום מסוים כ־35 ק"מ דרומית מערבית מקובנא, וקבענו אותו כבסיס, ושם בנינו, לא מחפורות עפר כרגיל, אלא סוכות, ובתוך

323. על יד הכפרים קרואוניס ודאשונישקיס (לפי פ"ק"ג, עמ' 158).

324. שם, עמ' 158—159.

325. עדות גרישא שפר, עמ' 30—33 (תקליט 8).

פרק יג: משימות פארטיזאניות

הסוכות ישננו³²⁶. זה היה בתוך ביצה ממש... שם גם מצאנו פארטיזאנים מאיזה גדוד ליטאי... ואז גם היו הפגישות שלנו עם החבלנים. הצניחו אלינו את החבלנים מהצבא האדום. הם היו לבושים מדי צבא של הצבא האדום... שם היה גם מקרה מעציב... החבלנים היו חמושיים יפה, והוא [מפקדנו] חשב שהגרמנים שלחו אותם. אז אנחנו דפקנו אותם, חצי מהם דפקנו³²⁷... אח"כ הגיעו עוד 3 מחלקות מהם. הם היו הסיירים של החזית... הם סיפרו, שכל פעם היו מצניחים אותם, אוספים אותם, ושוב מצניחים אותם. היה לנו משדר והיינו בקשר עם מוסקווא... ובתקופה האחרונה שמענו גם את כל הידיעות מהראדיו... התפקיד העיקרי שלנו היה לשבת על הכבישים ועל פסי הרכבת, ולמסור דו"חות מפורטים על תנועת כלי הרכב, וזה השפיע... כעבור כמה ימים היו גיחות של אווירונים, שהיו מפציצים את הכבישים ואת פסי הרכבת שאנחנו מסרנו דו"חות עליהם... שם ביערות שוטטו יהודים... הם הביעו משאלתם, שרוצים להצטרף לפארטיזאנקה... אני אמרתי להם שאני אתקשר עם הקומיסאר שלנו. הקומיסאר היה יהודי³²⁸. ידעתי שהוא יהודי, ואתו ניסיתי לדבר שיצרפו אותם. אח"כ באמת צירפו אותם, לא לפלוגה שלנו אלא לפלוגה הליטאית³²⁹... האיכרים בכלל השתוממו שיש יהודים לוחמים. קשה היה להם להאמין. אבל הם לא הסתירו את שנאתם גם ברגע שהצבא האדום התקרב... הם הופתעו לראות אותנו... באשר לקומיסאר — אתו היה פעם ויכוח. אנחנו היינו משוחחים ביידיש, אז הוא טען למה אנחנו משוחחים ביידיש, כי זה מביא לקנאה ושנאה...

326. כאן לא היה כדאי להתבסס ולבנות מחפורות, כי היערות היו דלילים והביטחון מועט, וכל רגע עלולים היו לנטוש את המקום (ראה גם עדות מיכאל פאסטרנאק, עמ' 5).

327. גם מפקדם נפצע קשה והובא לטיפול בגדוד. לאחר השחרור נידון על כך קאפיטאן צייקא מפקד "קדימה" להעברה לחזית בתוך "גדודי העונשין", ונפל באחת הקרבות (עדות חיים נאדל, עמ' 6; והשווה עדות ג' שפר, עמ' 34; פ"ק "ג", עמ' 157).

328. הכוונה לסולומין-פטרוביק.

329. על מקרה דומה מספר בעדותו מ' פאסטרנאק. "פעם מצאתי בחור יהודי מקובנא, שברח ממחנה מסוים, ושוטט לו לבד בדרך. שכנעתי את המפקדים להכניסו לגדוד, וכך הוא ניצל ממוות בטוח, כי לבד ובלי נשק היה הולך לאיבוד" (עדות מיכאל פאסטרנאק, עמ' 5). נראה שסיפוח יהודים לגדוד היה מעשה נדיר. "התנאי לקבלת יהודים היה — שיביאו אתם נשק. כנראה שהרבה יהודים הלכו לאיבוד בגלל דרישה זו" (שם). ואכן עשרות יהודים שברחו מהמחנות וממשלוחים לגרמניה שוטטו בסביבות אלו. רובם נרצחו בידי ליטאים וגרמנים. הפארטיזאנים הסובייטיים הליטאים סירבו כל הזמן לקבל אותם ליחידותיהם, ואף איימו עליהם שיסתלקו מהשטח (עדות רפאל חולל, עמ' 3—4. השווה אבא גפן, פורצי מחסומים, ת"א 1961, עמ' 43).

חלק רביעי: לחימה ונקם

בעיה מסוימת עוררו אצלנו הבגדים. ברור שלא יכולנו להשתמש באותם הבגדים שהיו לנו, כי אנחנו הגענו ליער בחורף, והבגדים לא תמיד היו שימושיים, ובפרט המגפיים האלה, שלא היו מתאימים לרטיבות... בהזדמנות הודעתי למפקד שלי, שאני מוכרח להתליף את המגפיים. הוא אישר לי את זה, ונכנסתי לבית איכר ולקחתי זוג בעליים...

לקראת הקיץ התחלנו לפרוק מעלינו את לבוש החורף, והיה לנו יותר קל. בפעולת שחרור בית הסוהר שהשתתפתי בה רכשתי לי ג'כ לבוש של השוטרים... עקב הלבוש הזה כמעט שנהרגתי בטעות ע"י החבלנים בקאזלרודא...

כשהגיעו משלוחי הנשק תפרו לנו מאריג המצנחים תחתונים וגרפיות... היו שקיבלו גם מכנסיים מהחאקי הזה.